

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Ústav českých dějin

Historie

Bakalářská práce

Zpracovala: Martina Vašíčková

**Kontakty Fridricha V. Falckého s Osmanskou říší během českého
stavovského povstání**

**Contacts between Frederick V and Ottoman empire during the bohemian
estate rebellion**

Praha 2021

vedoucí práce: PhDr. Jaroslava Hausenblasová, Ph.D.

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí práce, PhDr. Jaroslavě Hausenblasové, Ph.D. za trpělivost, kterou se mnou měla. Také bych chtěla poděkovat za rady, které mi během psaní práce poskytla.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 6. srpna 2021

Martina Vašíčková

Abstrakt

Přestože českému stavovskému povstání (1618–1620) byla již věnována v minulosti velká pozornost ze strany historiků, zůstává dosud mnoho okolností – zejména v oblasti mezinárodních vztahů – nejasných. K nim patří diplomatické kontakty mezi povstalci a Osmanskou říší. Bakalářská práce se zabývá vývojem jednání mezi kurfiřtem Fridrichem Falckým, který se v letech 1619–1620 stal českým králem, a Osmanskou říší. Snaží se zmapovat celé jednání od vyslání prvního poselstva Fridrichem Falckým do Konstantinopole, přes pobyt Mehmeda Agy v Praze na podzim 1620, konče druhým poselstvem do Konstantinopole v listopadu 1620. Práce si klade za cíl podhalit vnější okolnosti, které měly vliv na rozhodování jednotlivých účastníků o zahraničně-politické strategii během povstání. V popředí pozornosti bude zejména úloha sedmihradského vévody a Polského království.

Klíčová slova

Fridrich Falcký, Gábor Bethlen, Osman II., Vysoká Porta, stavy, Čechy, Polsko, povstání, politika, diplomacie, poselstvo

Abstract

Although the Bohemian Revolt (1618–1620) has received a great deal of attention from historians in the past, many circumstances – especially in the area of international relations – remain unclear. These include diplomatic contacts between the insurgents and the Ottoman Empire. The bachelor's thesis deals with the development of negotiations between the Prince-electoral Frederick V, who became King of Bohemia in the years 1619–1620, and the Ottoman Empire. Thesis tries to map the whole meeting from the sending of the first message by Frederick V to Constantinople, through the stay of Mehmed Aga in Prague in autumn 1620, ending with the second message to Constantinople in November 1620. The work aims to reveal the external circumstances that affect the decision-making of individual participants about foreign policy strategies during the uprising. In particular, the role of the Prince of Transylvania and the Kingdom of Poland will be in the forefront

Key words:

Frederick V, Gabriel Bethlen, Osman II, High Porte, estate, policy, Bohemia, Poland, rebellion, diplomacy, message

Obsah

Úvod	5
1. Cesty k sultánovi	8
1. I. Nítky se zamotávají.....	8
1. II. Císařské poselstvo do Konstantinopole	14
2. Sedmihradsko a Uhry, Polsko a Moldávie	19
2. I. Sedmihradsko a Uhry.....	19
2. II. Gábor Bethlen a průběh povstání v Uhrách.....	20
2. III. Iniciativa polského krále	27
2. IV. Spor o Moldávii a Valašsko	34
3. Klubíčko se rozmotává.....	40
3. I. Postavení českých stavů.....	40
3. II. Z Konstantinopole do Prahy a zase zpět.....	44
Závěr.....	47
Seznam použité literatury	50

Úvod

Jako téma své práce jsem si vybrala kontakty Fridricha Falckého s Osmanskou říší. Zvolila jsem si jej proto, že studuji Historii společně s Dějinami islámských zemí a hledala jsem téma, ve kterém by se oba tyto obory protínaly. Zaměřila jsem se na období válek mezi Habsburky a Osmanskou říší. Zaujalo mě poselstvo Mehmeda Agy do Prahy v době stavovského povstání. Záhy se ale ukázalo, že toto téma velmi podrobně zpracoval Antonín Gindely. Rozhodla jsem se téma neopustit, jen se na něj podívat z širší perspektivy.

Neustále se mi vtírala na mysl otázka, co obě strany vedlo k tomu, že začaly jednat o spojenectví? Co přimělo české stavy, kteří zvedli zbraně ve jménu svého náboženského přesvědčení, spojit se s někým, kdo v jejich očích musel být přinejmenším heretik? V průběhu třicetileté války náboženství rozhodně nebylo hlavním motivem jednání jednotlivých účastníků, často převažovali mnohem přizemnější zájmy. I jednotliví zástupci českých stavů měli mnoho jiných důvodů, proč se rozhodli připojit k povstání. Nedá se ale popřít, že náboženství bylo významným faktorem, který ospravedlňoval riskantní krok, jakým byla vzpoura proti legitimnímu panovníkovi. Zároveň dokázalo spojit alespoň protestanskou část stavovské obce, byť je zároveň rozdělovalo, jak se ukázalo během manévrování kolem volby nového panovníka. Proč se do jednání pouštěl osmanský sultán se zdálo stejně nepochopitelné. S Habsburky měl uzavřenou mírovou smlouvu, hrozila mu válka s Persií, proč by měl takto riskovat válku na dvou frontách kvůli vzpouře českých stavů? Co by mohli nabídnout? Nebyly to Uhry, kde by si za svou pomoc mohla Osmanská říše diktovat odstoupení nějakých více či méně sporných území či pevností.

Pravdou je, že v důsledku bitvy na Bílé hoře se výsledky vzájemného vyjednávání staly bezpředmětnými, což je nejspíš důvod, proč jim v literatuře není věnována pozornost. Během roku 1620 proběhla tři poselstva mezi Prahou a Konstantinopolí. To znamená, že v té době to pro někoho důležité být muselo. Zdálo se matoucí, že by snad na uzavření dohody měla mít větší zájem Osmanská říše než stavové. Bitterovo poselstvo (vyslanec, kterého Fridrich Falcký vyslal do Konstantinopole na přelomu let 1619/20) se totiž skoro v žádné literatuře neobjevuje, takže se může zdát, že první, kdo se vydal na cestu byl Mehmed Aga, vyslanec osmanského sultána. Informací o těchto poselstvech není mnoho, ale rozhodně existují. Jenomže posledním, kdo se jimi zabýval, byl A. Gindely. Další autoři se tématu věnují jen velmi okrajově.

Zdá se, že jak stavové, potažmo Fridrich Falcký, tak Osman II. byli k tomuto kroku víceméně vmanévrováni vnějšími okolnostmi. Zdá se, že odpověď na otázku, na kterou se tato práce pokouší odpovědět, neleží ani tak v Praze nebo v Konstantinopoli, jako spíše v Polsku a Uhrách. Práce je rozdělena na tři části. První se věnuje poselstvům Heinricha Bittera a Ludvíka z Mollartu a okolnostem jejich vyslání, druhá se věnuje právě oněm vnějším okolnostem, tedy situaci v Uhrách a Sedmíhradsku, a Polsku, jak ve vztahu mezi sebou, ale zejména k zemím Koruny české, tak k Osmanské říši. Poslední část této práce se vrací do Českého království, kde je napřed rekapitulováno postavení českých stavů a poté se zaměřuje na dvě poselstva vyměněná mezi Konstantinopolí a Prahou.

Z nevydaných zdrojů se opírám zejména o fond Staré militare, kde jsou informace hlavně k poselstvu Jana z Kölle, taktéž se pomocí něj dají doložit polské útoky na Moravu i Slezsko. Dále bych se chtěla opírat o vydané prameny, zejména Slavatovi paměti¹, jelikož je to jediné místo, kde si mi podařilo dohledat přepis dopisů zaslanych z Konstantinopole do Prahy a Pavla Skálu ze Zhoře². Dále bych se chtěla opírat o edici³ dochovaných listin dokumentující vztahy mezi Polskem a Osmanskou říší a paměti⁴ jednoho z lisovčiků. Jinak jsem se opírala zejména o knihy Gindelyho⁵ a Macůrka.⁶ Bohužel v novější literatuře se informace k tématu vyskytují jen ve velmi kusé podobě. Velmi bohatý zdroj informací představuje Dangl,⁷ ale bohužel jeho kniha neobsahuje žádný poznámkový aparát. Jelikož se mi ale u toho, kde se mi podařilo ověřit údaje v rámci jiných zdrojů neobjevily nesrovnalosti, tak se zdá jako poměrně důvěryhodný zdroj. Informace o Bethlenovi jsem se snažila čerpat z článků maďarského původu,⁸ ale i ty jsou většinou staršího data. Novějších článků věnujících se jeho osobě není málo, ale většinou byly pro tuto práci nepoužitelné, jelikož se zabývají spíše jeho reformami nebo budování sídelního města. Nejpodrobnější je Angyalova⁹ studie, který se odkazuje na Gindelyho, a na kterého se zase odkazují novější studie. Určitý problém pro mne

¹ Vilém SLAVATA Z CHLUMU A KOŠUMBERKA. Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka. ed. Josef Jireček. Praha 1868.

² Skála ze Zhoře, Pavel. Historie Česká. ed. Josef Janáček. Praha 1984.

³ Darius KOŁODZIEJCZYK. Ottoman-polish diplomatic relations. Leiden 2000.

⁴ Wojciech DEMBOŹECKI. Pamiętniki o lissowczykach, czyli przewagi elearów polskich. 1619–1623. Pulawy 1830.

⁵ Antonín GINDELY, A. Dějiny českého povstání II–III, Praha 1878.

⁶ Josef MACŮREK. České povstání r. 1618–1620. Brno 1937.

⁷ Vojtěch DANGL. Bethlen proti Habsburkům. Praha 1992.

⁸ Terez OBORNI. Gábor Bethlen and the Treaty of Nagyszomba (1615). in: Hungarian Historical Review 2. no.4 2013. – Dominic KOSÁRY. Gabriel Bethlen: Transylvania in the XVIIth Century. In: The Slavonic and East European Review. 17.ročník. 1937.

⁹ Dávid ANGYAL. Gabriel Bethlen. In: Revue Historique 1. 1928.

představovala vláda Osmana II., jelikož díky tomu, že vládl pouhé čtyři roky, tak o něm neexistuje žádná monografie, a pokud ano tak pravděpodobně pouze v turečtině, v knihách typu Dějiny Turecka¹⁰ jsou informace o něm velmi kusé.

¹⁰ Klaus KEISER– Christoph. K. NEUMANN. Dějiny Turecka. Praha 2010.

1. Cesty k sultánovi

1. I. Nitky se zamotávají

Fridrich Falcký, hlava Protestantské unie, Osman II, sultán Osmanské říše. Nezvyklí spojenci, dalo by se říci, spíše přirození nepřátelé. Co mohli mít společného, krom mládí a nezkušenosti? Jedna věc se našla, a tou byl společný nepřítel v podobě Ferdinanda II. Habsburkové a sultánové na Bosporu byli protivníky již dlouho, a ještě dlouho měli být. Zato Fridrich se do středu šachové partie dostal relativně náhle volbou českých stavů.

Mezi habsburskou a Osmanskou říší v této době panoval mír posvěcený mírovou smlouvou. Uzavřena byla za panování Rudolfa II. roku 1606 na 20 let po 15 letech vleklých bojů. Obě strany na ni měli velký zájem.¹¹ Domnívám se, že je vhodné připomenout, že mezi Osmanskou říší a Habsburky sice existovala mírová smlouva, ale z pohledu Osmanské říše, a dle islámského práva,¹² o žádnou mírovou smlouvu nešlo, ale pouze o jednostranný příslib ochrany ze strany říše výměnou za písemné záruky druhé strany. Klasická islámská koncepce rozděluje svět na příbytek islámu a války mezi kterými nelze uzavřít mír,¹³ pouze příměří. Sultánové odmítali uznávat evropské panovníky za sobě rovné. Toto se změnilo až v roce 1774, kdy se Kateřině Veliké podařilo uzavřít skutečnou mírovou smlouvu mezi dvěma rovnocennými stranami.¹⁴ Jako doklad toho, že Osmanská říše skutečně podepisovala pouhé smlouvy o příměří může sloužit polsko-osmanská smlouva z 9. října 1621 (dochovaná pouze v polském prepisu), která se výslovně zmiňuje pouze o příměří.¹⁵

Fridrich V. (1596–1632) byl falckým kurfiřtem, manželem anglické princezny, dcery anglického krále Jakuba I., Alžběty Stuartovny. V době dosazení na český trůn mu bylo 22 let. Vládce Falce se stal roku 1610 velmi mlád ve věku 14 let, poté co jeho otec Fridrich IV. Falcký (1574–1610) zemřel. Svými současníky byl popisován jako inteligentní a vnímavý, ale zároveň lehkomyšlný se sklonem příliš naslouchat svým rádců.¹⁶ Dostalo se mu velmi kvalitního vzdělání, během kterého byl kladen důraz zejména na jazyky, ale také na

¹¹ Josef JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*. Praha 2014, s. 501.

¹² Frédéric HITZEL, *Osmanská říše*. Praha 2005. s. 83.

¹³ Eduard GOMBÁR, *Dějiny mezinárodních vztahů I*. Praha 2019. s. 6.

¹⁴ Klaus KEISER– Christoph. K. NEUMANN, *Dějiny Turecka*. str. 149.

¹⁵ Darius KOŁODZIEJCZYK, *Ottoman-polish diplomatic relations*. Leiden 2000. s. 377.

¹⁶ Ivo KOUDELKA, *Zimní král*. Praha 2010. s. 12.

náboženskou tematiku, což se dost možná projevilo v jeho naprostém spoléhání se na Boží prozřetelnost.¹⁷ Vévoda Jindřich z Bouillonu, na jehož dvoře strávil několik let během svého dětství, jeho osobnost charakterizoval takto: "Vše, co můžete učinit s tímto Fridrichem, bude, aby se řídil dobrými radami, neboť nikdy nedosáhne toho, aby volil něco sám a podnikl něco znamenitého. Povaha zatmělá, částečně jemná, uzavřená, bázlivá, velmi žádostivá, domýšlivá."¹⁸ Po smrti svého otce se stal vůdcem Protestantské unie, která sdružovala říšské protestantské vládce. Vojenským velitelem byl již v době života Fridricha IV. Kristián z Anhaltu, jehož vliv se po jeho smrti ještě zvýšil.¹⁹ Unii založil otec Fridricha V., Fridrich IV., roku 1608, krátce poté jako odpověď vznikla Katolická liga. Unie se rozpadla v roce 1621, nejspíše jako jeden z důsledků bitvy na Bílé hoře.²⁰

Alžbětě bylo v době, kdy se stala zimní královnou, 23 let. Často bývá stavěna do role té, která manžela přiměla přijmout korunu, ale ona mu spíše vyjadřovala podporu, ať se rozhodne jakkoliv. S Fridrichem se velmi milovali a k velkému nepochopení okolí to dávali okázale najevo. S českým prostředím příliš nesrostla. Alžbětě připadalo staromódní a upnuté, ona se jevila českým dámám příliš frivolní až nemravná. K sžití se s Prahou nepřispívalo ani to, že král i královna příliš nedbali o zavedené zvyklosti. Zvláště u Alžběty byl velký jazykový problém, jelikož mluvila pouze anglicky a francouzsky, což byly jazyky, které české dámy, které se staly součástí jejího dvora, příliš neovládaly.²¹

Osman II. měl podobný osud. I on se stal panovníkem ve velmi útlém věku přibližně 14 let poté, co jeho slabomyslný strýc byl sesazen z trůnu. Jelikož mu bylo dopřáno vládnout pouze v letech 1618–1622,²² nedochovalo se o něm příliš mnoho informací. Stal se prvním,²³ ale ne posledním sultánem, který byl zabit janičáry. Zdá se však, že byl velmi cílevědomí a odhodlaný, zdá se tak proto, že byl prvním sultánem po dlouhé době, který osobně vyrazil do války. V této době již bylo zvykem, že sultána zastupoval velkovezír. Zároveň se pokusil řešit situaci s janičáry, kteří se vymykali kontrole, což ho pravděpodobně, společně s neúspěšnou válkou proti Polsku (zůstal zachován původní stav), stálo život.²⁴ Janičáři byli elitní jednotka,

17 Jaroslav PÁNEK, Fridrich Falcký, in: Marie RYANTOVÁ – Petr VOREL, *Čeští králové*, Praha 2008, s. 366–367.

18 Jaroslav PÁNEK, Fridrich Falcký. s. 367.

19 Dušan UHLÍŘ. *Drama Bílé hory*. Brno 2017. s. 10.

20 Helmut M. MÜLLER (eds.). *Dějiny Německa*, Praha 1999. s. 98–100.

21 Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1996, s. 173–5.

22 Felix TAUER, *Svět islámu*, Praha 1984, s. 212.

23 Frédéric HITZEL. *Osmanská říše*. Praha 2005. s. 260.

24 Klaus KEISER– Christoph. K. NEUMANN. *Dějiny Turecka*. s. 98.

kteřá byla jádrem armády, původně šlo o vysoce disciplinované vojáky zcela oddané sultánovi, ale v této době už tomu tak nebylo. Bylo to mimo jiné důsledkem toho, že od 16. století přestala platit zásada, že byl janičářský sbor doplňován pouze pomocí devršíme,²⁵ nikoliv z dětí janičářů nebo jiných svobodných obyvatel.²⁶

Vážní kandidáti na nového českého krále byli tři: Karel Emanuel, vévoda savojský, který aktivně pomáhal povstalcům, ale za největší problém bylo považováno jeho katolické vyznání, a možná i vzdálenost Savojska od zemí Koruny, luterán saský kurfiřt Jan Jiří a kalvinista Fridrich Falcký. Samotná volba proběhla překvapivě hladce a rychle 26.–27. srpna 1619 poté, co se pro Fridricha vyslovil Václav Vilém z Roupova, předseda direktorské vlády. Podporoval jej i Václav Budovec z Budova. Volba byla dosti nestandardní, jelikož ani jeden z kandidátů se předem jasně nevyslovil, že by korunu přijal.²⁷ Její průběh nejspíše značně ovlivnil fakt, že hrabě Šlik, hlavní podporovatel saské kandidatury, byl v té době v Drážďanech.²⁸ Volbu i další kroky stavů komplikovala náboženská roztržičnost protestanské části stavovské obce, která se nedělila pouze na kalvinisty a luterány, ale také na příslušníky Jednoty bratrské nebo kališníky.²⁹

Stavové si falckého kurfiřta zvolili proto, že doufali v pomoc anglického krále Jakuba I., otce Fridrichovy manželky Alžběty Stuartovny, zároveň počítali s pomocí Protestanské unie. Také mohli doufat v pomoc Nizozemí, jelikož jeho místodržící byl Fridrichovým blízkým příbuzným.³⁰ Kromě Nizozemí se jejich předpoklady neuskutečnily. Král Jakub dokonce předem varoval zetě, že s jeho pomocí počítat nemůže. Nebyl zdaleka jediný, varovala jej i matka a Maxmilián Bavorský: "Nesnaž se překročit propast. Místo pochybné slávy tě může čekat zatracení. Legitimita volby českého krále Ferdinanda II je nezpochybnitelná!"³¹ Vypadá to, že hlavní osobou, která měla zájem na prosazení Fridricha Falckého na pozici českého krále byl jeho rádce Kristián z Anhaltu³², který byl pravděpodobně také jeho nejdůležitější zdroj informací o dění v Čechách. Jednak z pozice místodržitele Horní Falce sídlil v

²⁵ Odvod křesťanských dětí a jejich následné převychování k islámu. Pro rodiny to mohlo být výhodné. Dítě mělo zajištěnou slibnou kariéru, mohlo se stát i velkovézírem. Nemuselo to znamenat přerušení rodinných vazeb.

²⁶ Gabriel PIRICKÝ, Turecko, Praha 2006, s. 29.

²⁷ Jaroslav PÁNEK, Fridrich Falcký, str. 370.

²⁸ Noemi REJCHRTOVÁ, Václav Budovec z Budova, Praha 1984, s. 132.

²⁹ Dušan UHLÍŘ, Drama Bílé hory, Brno 2017, s. 17.

³⁰ Martin PITRO – Petr VOKÁČ, Průvodce třicetiletou válkou, Praha 2018, s. 30.

³¹ Ivo KOUDELKA, Zimní král, s. 13.

³² Tamtéž, s. 13–14.

sousedství, jednak se přímo v Čechách již léta aktivně angažoval.³³ Ještě před volbou Fridricha králem se v září 1619 stal vrchním velitelem stavovských vojsk.³⁴ O Fridrichových vlastních pochybách nejlépe vypovídají slova, které napsal své choti Alžbětě 19. srpna 1619, tři týdny po volbě: "Věřte, paní, že nevím, jak se rozhodnout..."³⁵

Nizozemské provincie se sice pokoušely pomoci. Vyslaly pomocné oddíly i peníze,³⁶ pokoušely se intervenovat v Londýně, ale samy musely brát zřetel na vlastní ochranu, jelikož měla vypršet dvanáctiletá mírová smlouva se Španělskem. Ta byla uzavřena po dlouhých letech bojů v roce 1609, a dávala severním provinciím prakticky nezávislost.³⁷ Ze stejného důvodu bylo ale pro Nizozemí výhodné, pokud bude španělské vojsko vázáno jinde. Ani Španělsko nebylo zpočátku ochotné vysílat do Čech své vojáky. Na druhou stranu bylo ochotné rakouskou větev štědře podporovat finančně.³⁸ Maximum pomoci, které se dostalo z Anglie, byl tichý souhlas panovníka s náboem dobrovolníků do armády.³⁹ Protestanská unie pomoc odmítla.⁴⁰ Volba Fridricha Falckého v říjnu 1619 navíc způsobila, že se od českých stavů postupně odkláněli spojenci, kteří si dělali naděje na zisk české koruny, jak byl například saský kurfiřt Jan Jiří nebo savojský vévoda Karel Emanuel. Nakonec jediným spojencem zůstal sedmihradský vévoda Gábor Bethlen⁴¹, který byl vnímán jako velmi nespolehlivá osoba.⁴² I on si dělal jisté naděje na českou korunu, stejně tak údajně i na polskou. Situaci Fridrichovi komplikovalo i to, že jej za svého krále nepřijala podstatná část obyvatelstva, kromě katolické šlechty například Chodové,⁴³ ale také část protestanské šlechty nebyla s volbou nového krále příliš spokojená.⁴⁴

Někdy na přelomu let 1619/20 se Fridrich Falcký rozhodl vyslat posla k Osmanovi II. Jako vyslanec byl vybrán Heinrich Bitter, který skutečně do Konstantinopole v lednu 1620

³³ Jaroslav PÁNEK, Fridrich Falcký. s. 368.

³⁴ Antonín GINDELY, A. Dějiny českého povstání III, Praha 1878, s. 97–8.

³⁵ Jaroslav PÁNEK, Fridrich Falcký. s. 370.

³⁶ Josef POLIŠENSKÝ. Nizozemská politika a Bílá hora. Praha 1958. s. 186–7.

³⁷ Tamtéž. s. 116.

³⁸ Olivier CHALINE. Bílá hora. Praha 2013. s. 74.

³⁹ Josef POLIŠENSKÝ. Anglie a Bílá hora. Praha 1949. s. 125.

⁴⁰ Josef POLIŠENSKÝ. Nizozemská politika a Bílá hora. s. 157.

⁴¹ Josef LUKÁŠEK. Jáchym Ondřej hrabě Šlik. Praha 1913. S. 177–8.

⁴² Viz. Kapitola Gábor Bethlen a průběh povstání v Uhrách.

⁴³ Ivo KOUDELKA. Zimní král. s. 19.

⁴⁴ Jaroslav PÁNEK. Fridrich Falcký. s. 375.

doputoval v doprovodu uherských poslů,⁴⁵ se kterými pravděpodobně spolupracoval celou dobu svého pobytu. Bitter byl původem z Falce a je poměrně nejasné do jaké míry, a zda vůbec, byli stavové o jeho misi informováni. Jednání o myšlence vyslat poselstvo do Konstantinopole je doložené od února 1620 a ve veškeré literatuře se uvádí, že stavové velmi dlouho jakékoliv zprávy o jednání s Turky prohlašovali za lživé.⁴⁶ Jeho vyslání bylo součástí podmínek Gábora Bethlena⁴⁷ k uzavření spojení, které vyslovil na podzim 1619. Myšlenka poslat vyslance k sultánovi nemusela být Fridrichu Falckému příliš příjemná, ale rozhodně to pro něj byla schůdněji uskutečnitelná než Bethlenovy další požadavky finančního a územního rázu.⁴⁸ Dá se snad i tvrdit, že na úspěchu Bitterovi mise na jejím začátku více záleželo sedmihradskému knížeti než jeho pánovi, jelikož Bethlenovo postavení bylo do značné míry závislé na Osmanské říši a byl to on, kdo musel během listopadu 1619 čelit polským útokům. Na druhé straně Fridrich i stavové na jaře 1620 očekávali pomoc od mnohem přijatelnějších spojenců, než byl osmanský sultán.

Bitterova situace nebyla příliš dobrá, odráží to i skutečnost, že audience u sultána se mu dostalo společně se sedmihradskými posly až v dubnu 1620. Jednat se mělo o povolení pro Bethlena přijmout uherskou korunu a vojenské pomoci. Cenou měly být čtyři uherské pevnosti, včetně Vácova⁴⁹ (Vác/Waitzen), které měl Bethlen postoupit Osmanské říši. Nemuselo to však nutně znamenat, že v době mezi Bitterovým příjezdem a audiencí komunikace v nějaké podobě neprobíhala, jelikož sedmihradským poslům se dostávalo pravidelných přijetí. O průběhu audience se toho mnoho neví. Dle slov A. Gindelyho se v archivu v Haagu sice měla dochovat zpráva Cornelia Hagy,⁵⁰ ale tento holandský vyslanec nebyl přímým účastníkem jednání, takže je měl pravděpodobně pouze z doslechu, a to co uvádí se týká prakticky pouze uherských záležitostí. Zajímavé ovšem je, že již v tomto listě z přelomu června a července 1620 je dle A. Gindelyho zmínka, že budínský paša má mít v pohotovosti 16 až 20 tisíc mužů na případnou pomoc Uhrám. Výsledkem jednání bylo, že v květnu vyrazil do Prahy osmanský posel Mehmed Aga, v červnu byl v Budíně a v červenci dorazil do Prahy.⁵¹

45 Brennan C. PURSELL. *The winter king*, Aldershot 2003. s. 112–3.

46 Např. Skála ZE ZHOŘE. *Historie Česká*. ed. Josef Janáček. Praha 1984. s. 218–22.

47 Jaroslav PÁNEK. *Fridrich Falcký*. s. 377.

48 Skála ZE ZHOŘE. *Historie Česká*. ed. Josef Janáček. Praha 1984. s. 363.

49 Josef KOŘÁN. *Dějiny Čech a Moravy nové doby*. Díl druhý. Praha 1940. s. 182–5.

50 Antonín GINDELY. *Dějiny českého povstání III*. s. 136.

51 Tamtéž. s. 136.

Bitterovým úkolem bylo pokusit se přesvědčit sultána, aby přinejmenším souhlasil s česko-uherskou konfederací, případně, aby zakročil proti polským útokům na Uhry, ideálně, aby jej přiměl k vojenské akci proti Ferdinandovi.⁵² Bitterova mise byla nakonec úspěšná, jelikož skončila vysláním Mehmeda Agy do Praha a sultán se rozhodl pro válku s Polskem. Bitter byl na této cestě určen jako jeho průvodce.⁵³

⁵² Brennan C. PURSELL. The winter king. s. 112–3.

⁵³ Antonín GINDELY. Dějiny českého povstání III. s. 135–6.

1. II. Císařské poselstvo do Konstantinopole

Po vypuknutí českého stavovského povstání císařská strana ani v nejmenším nestála o to, aby společně s vnitřními problémy se musela vypořádávat i s vnějším nepřítelem. Dlouhodobým problémem zatěžujícím habsburskou říši byly opakující se války s Osmanskou říší, ve kterých se obě strany snažily získat Uhry. Tento spor se táhl od roku 1526, kdy v bitvě se Sulejmánem Nádherným/Zákonodárcem zemřel Ludvík Jagellonský a jeho nástupcem i na uherském trůnu se stal jeho švagr, Ferdinand I. Habsburský. Tomu se ale nepodařilo ovládnout celé území Uher, které se rozpadly na tři části: habsburskou, osmanskou a poslední část, kterou ovládl s podporou Osmanů Jan Zápolský, ze které se postupně vytvořilo sedmihradské vévodství. Osmanská říše i Habsburkové se snažili získat kontrolu nad tímto územím, ale ani jedna strana dlouho nebyla úspěšná. V první části tohoto sporu měli na vrch Osmané, a jednoznačně výraznější vliv na Sedmihradsko měli i za vlády Gábora Bethlena.

Jak již bylo v předchozí kapitole zmíněno, od roku 1606 platil mezi oběma říšemi mír, ale císař Matyáš (1557–1619) si byl nejspíše velmi dobře vědom, že se jedná o velmi křehký mír, který obě strany podepsaly zejména z důvodu vyčerpání po 15 letech války. To, že si jej obě strany přály víceméně z nutnosti, se zdá mimo jiné proto, že obě strany rezignovaly na jakékoliv územní korekce, souhlasily se zafixováním současného stavu a Osmanská říše se vzdala pravidelného tributu výměnou za jednorázovou částku, což nejspíše ukazuje na prázdnou pokladnu a nutnost vyplatit vojáky.⁵⁴ I císařská pokladna zela prázdnotou, což byl jeden z důvodů proč Rudolf pověřil bratra, aby urychleně ukončil jak Bočkajovo povstání, tak patnáctiletou válku s Turky.⁵⁵ O tom, v jakém ovzduší probíhalo jednání, asi jen málokdo mohl mít lepší povědomí než Matyáš, když jej jménem bratra, tehdejšího císaře Rudolfa II., uzavíral. K dalšímu jednání mezi oběma stranami došlo až po Rudolfově smrti a Matyášově nástupu na trůn. Matyáš se již někdy na podzim, v zimě 1618 rozhodl vyslat poselstvo k sultánovi, které do Konstantinopole dorazilo na konci prosince 1618.

Mírové smlouva z roku 1606 vybočovala ze zavedených zvyklostí. Jak němečtí⁵⁶, tak turečtí

⁵⁴ Josef JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*. Praha 2014, s. 501.

⁵⁵ Václav BŮŽEK. *Ve sváru bratrské ctižádosti a vladařských schopností*. In: Václav BŮŽEK – Rostislav SMÍŠEK. *Habsburkové*. Praha 2017. s. 107.

⁵⁶ Ernst Dieter PETRISCH. *Zeremoniell bei Empfängen habsburgischer Gesandtschaften in Konstantinopel*, Ernst Dieter Petritsch. In: *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im Mittleren Osten in der frühen Neuzeit*, Vídeň 2009. s. 303–4.

historici⁵⁷ se shodují, že tato smlouva znamenala diplomatické vítězství habsburské strany a prohru osmanské, byť E. Petritsch upozorňuje, že stále šlo spíše o příměří než o mír. Zejména z toho důvodu, že hranice v Uhrách byla určena velmi nejasně, což vedlo k pravidelným vzájemným nájezdům. Tato smlouva byla výjimečná v první řadě tím, že osmanská strana přiznala Rudolfovi II císařský titul, přičemž tak měl být titulován při každém prodloužení dohody.⁵⁸ Tímto jej formálně uznala za rovného sultánovi, což je v přímém rozporu s obvyklou osmanskou diplomatickou praxí.

Na druhou stranu v českém prostředí se spíše připomíná to, že Rudolf smlouvu odmítal podepsat, a že ze strategického pohledu byla výhodnější pro osmanskou stranu, jelikož získala hned několik strategicky významných pevností. Habsburkové na druhou stranu získali pevnost Vác,⁵⁹ kterou Osmané velmi chtěli získat zpět. Přesto byla smlouva velmi křehká, o čemž svědčí to, že přestože byla dohodnuta na dvacet let, došlo čtyřikrát k jednáním o jejím prodloužení, a to v letech 1615, 1618, 1625 a naposledy 1628.⁶⁰ Po posledním prodloužení 12. září 1628 byla smlouva prodloužena na dalších 25 let.⁶¹ Na druhou stranu to dokládá zájem obou stran na setrvání míru. Habsburkové měli plné ruce práce kvůli probíhajícím válkám v Evropě, Osmané s Peršany a vnitřními problémy. Samotné uzavírání smlouvy se neobešlo bez komplikací, jelikož byla vypracována v latinském a tureckém provedení a ukázalo se, že tyto dvě verze nejsou shodné, takže se ratifikace ze strany sultána se táhla další tři roky.⁶²

Jak jsem již zmínila, Habsburkové se touto smlouvou zbavili povinnosti platit Osmanské říši

⁵⁷ Uğur KURTARAN, Diplomatic reflections of Erdel problem on the Ottoman-Austria relations during 17th century, in: Florentina NITU. Turkey & Romania, Istanbul 2016. str. 91. „This treaty signed at Zitve Strait in 1606 on a boat”⁴¹ was a milestone for Ottoman diplomacy. With this treaty Rudolf II the King of Austria and Ahmet I the Ottoman Sultan gave up the struggle to gain territory. Again, according to the treaty, Ottoman Empire stopped taking tax from Austria and later on time they had 200 thousands duka gold only once. One of the most important clause in the treaty was that Ottoman Sultan agreed that Austria Casar was officially equal to himself.“

⁵⁸ Ernst Dieter PETRISCH. Zeremoniell bei Empfängen habsburgisher Gesandtschaften in Konstantinopel, s. 303–4.

⁵⁹ Miroslav ŽITNÝ. Patnáctiletá válka a žitvarocký mír. In: Václav BŮŽEK – Rostislav SMÍŠEK. Habsburkové. Praha 2017. s. 97.

⁶⁰ Ernst Dieter PETRISCH. Zeremoniell bei Empfängen habsburgisher Gesandtschaften in Konstantinopel, s. 315–6.

⁶¹ Uğur KURTARAN, Diplomatic reflections of Erdel problem on the Ottoman-Austria relations during 17th century, st. 94.

⁶² Ernst Dieter PETRISCH. Zeremoniell bei Empfängen habsburgisher Gesandtschaften in Konstantinopel. s. 315.

tribut 30 000 zlatých dukátů ročně, k čemuž se zavázali roku 1547, a který byl v následujících letech nahrazen pravidelnými vzájemnými dary mezi císařem a sultánem. Platba tohoto výpalného byla přerušována ve válečných letech. Habsburkové se soustavně snažili vyhybat termínu tribut.⁶³ Další změnou se stalo postavení vyslanců v Konstantinopoli. Habsburkové měli již několik desetiletí na Bosporu stálé diplomatické zastoupení, ale neznamenalo to žádnou výhru, jelikož vyslanci byli spíše v pozici rukojmí a zacházelo se s nimi obdobně jako s vyslanci Moldávie nebo Sedmihradska. I toto se po podepsání tohoto míru postupně změnilo.⁶⁴ Během jednání o prodloužení mírové smlouvy v roce 1615, Habsburkové získali navíc pro své obchodníky obdobná hospodářská privilegia, která již dříve získali angličtí a francouzští obchodníci.⁶⁵ Informace o okolnostech, které provázely toto poselstvo jsou bohužel velmi kusé. A. Gindely zdůrazňuje zájem císaře Matyáše na udržení neutrality s ohledem na počínající stavovské povstání, naopak Petritsch toto poselstvo dává do souvislosti s potvrzováním míru z roku 1606. Tak jako tak je jisté, že hlavním úkolem Matyášova vyslance, svobodného pána Ludvíka z Mollartu, bylo zajistit to, aby mír zůstal zachován (později snad i to, aby protestoval proti Bethlenovu jednání),⁶⁶ ať v myslí jeho pána hrálo roli propukající povstání nebo si jen přál udržet mír na hranicích.

Ludvík z Mollartu měl nejspíše ze svého příjezdu do Konstantinopole na konci prosince 1618 velmi smíšené pocity, jelikož mu bylo i přes protesty a upomínání na běžné zvyklosti bylo zabráněno přijet do města s obvyklými poctami – prapory a hudbou. Jako příklad je možné uvést Heřmanana Černého z Chudenic, který byl do Konstantinopole vyslán roku 1616, tedy pouhé dva roky před Ludvíkem z Mollartu, kterému bylo umožněno vstoupit do města za doprovodu hudby i rozvinutých praporů,⁶⁷ je však nutné podotknout, že byl prvním křesťanským vyslancem, který směl uspořádat slavnostní vjezd do města.⁶⁸ Takže se dá říct, že zamítnutí jeho žádosti o slavnostní vstup do města nebylo nijak překvapivé. Na druhou stranu již na Nový rok se Ludvíkovi z Mollartu dostalo audience u sultána, která vyzněla poměrně příznivě, a od několika vyšších úředníků. Při těchto audiencích se snažil jednat o

⁶³ Ernst Dieter PETRISCH. Zeremoniell bei Empfängen habsburgischer Gesandtschaften in Konstantinopel. 302.

⁶⁴ Ernst Dieter PETRISCH. Zeremoniell bei Empfängen habsburgischer Gesandtschaften in Konstantinopel, s. 303.

⁶⁵ Uğur KURTARAN, Diplomatic reflections of Erdel problem on the Ottoman-Austria relations during 17th century. s. 92.

⁶⁶ Brennan C. PURSELL. The winter king, str. 112.

⁶⁷ Ernst Dieter PETRISCH. Zeremoniell bei Empfängen habsburgischer Gesandtschaften in Konstantinopel. Vídeň 2009. s. 317.

⁶⁸ Jan RANDÁK a kol. Osobnosti českých dějin. Praha 2013. s. 134.

navrácení města Lipova,⁶⁹ ale s tímto požadavkem neuspěl, s čímž nejspíše i počítal. Přesto neměl příliš důvodů se něčím znepokojovat až do propuknutí povstání v Uhrách⁷⁰.

Svobodný pán z Mollartu se opakovaně snažil u Porty protestovat proti Bethlenovu jednání i proti samotnému přijímání sedmihradských poslů. Opakovaně byl ujišťován, že sedmihradský kníže jedná na vlastní pěst. Jeho postavení poměrně zkomplikoval Bethlenův posel, František Mika de Hidugh, který dorazil do Konstantinopole během léta 1619. Jeho úkolem bylo získat sultánův souhlas s útokem proti císaři a zároveň vojenskou i finanční pomoc. Odpověď byla sice velmi neurčitá, ale Bethlenovi stačila, aby si ji vykládal tak, že sultán je poměrně spokojený s tím, že díky němu je habsburská armáda zaměstnána někde jinde než na hranicích Osmanské říše.⁷¹ De Hidugh Portě vylíčil Ferdinandovo (císař Matyáš v mezidobí zemřel a vládu nad habsburskými zeměmi převzal jeho synovec Ferdinand II.) postavení jako zoufalé, což vedlo k tomu, že začali na Ludvíkovi z Mollartu požadovat vydání pevnosti Vác, o čemž se zase on odmítal bavit.

Situace se pro Mollarta dále zhoršovala v listopadu 1619, kdy dorazili noví sedmihradští vyslanci, i když byl stále ujišťován o přátelství. Také byl zpraven, že během audience příliš nepochodili. Tyto informace měl správné, jelikož Bethlen dostal zprávu, že není možné od Osmanské říše očekávat žádnou pomoc.⁷² Dalším potencionálním problémem pro Mollarta byla výměna velkovezíra⁷³ a evidentní přípravy na válku, i když byl stále ujišťován, že veškeré zbrojení je namířené proti kozákům, respektive Polsku. Což v podstatě byla pravda, protože v této době se opět začaly vinou kozáckých nájezdů a pravděpodobně i útoky lisovčiků na Bethlena výrazně zhoršovat osmansko-polské vztahy.⁷⁴ Zhoršení Mollartova postavení se projevovalo tím, že při každé audienci na něj bylo naléháno, aby souhlasil s tím, že císař vydá Vác.⁷⁵ Když to stále odmítal bylo mu oznámeno, že bude vyslán posel do Vídně,

⁶⁹ Pevnost v dnešním Rumunsku, název Lipova se používá v rumunštině a srbštině, další názvy maďarština – Lippa, v češtině se používá Lípa nebo Arad (to nejspíše chybně, jmenuje se tak župa, kde se město nachází). V rámci práce používám tvar Lipova.

⁷⁰ Viz. Kapitola Gábor Bethlen a průběh povstání v Uhrách.

⁷¹ Dávid ANGYAL. Gabriel Bethlen. In: Revue Historique. sv.1. 1928. s. 25.

⁷² Tamtéž. s. 33.

⁷³ Pro představu, co může způsobit změna velkovezíra, doporučuji Příhody Václava Vratislava z Mitrovic, zvláště když obě poselství dělilo jen několik desetiletí. Podle jeho líčení změna velkovezíra byla jedním z prvních signálů blížící se válka mezi říší a Habsburky. Stejně tak jeho osudy dokládají tvrzení, že členové poselstvo do značné míry sloužili jako rukojmí Porty vůči jejich domovské zemi.

⁷⁴ Viz kapitola Spor o Moldávii a Valašsko.

⁷⁵ Viz kapitola Gábor Bethlen a průběh povstání v Uhrách.

aby jednal přímo s císařem. Do svízelného postavení dostával Ludvíka z Mollartu jeho vlastní pán, jelikož v tuto dobu již 7 měsíců neobdržel ani peníze, ani instrukce.⁷⁶

A. Gindely celý průběh jednání posuzuje tak, že Osmané nikdy neměli v úmyslu povstalcům pomoci, pouze chtěli situaci využít k tomu, aby mohli na úkor Sedmihradska získat další území. S tímto pohledem je možné polemizovat, protože dle turecké historiografie toto území považovala Porta přinejmenším za svou sféru vlivu, ne-li přímo za vlastní území,⁷⁷ před vypuknutím povstání byl Bethlen nucen vydat pevnost Lipová Osmanské říši, i přes odpor vlastních stavů, jelikož to ohrozilo obranyschopnost Uher právě vůči Turkům. Pokud ale Sedmihradsko vnímala Osmanská říše jako vlastní území s větší mírou autonomie, tak tento krok Porta nemohla vnímat jako hrozbu pro bezpečnost Sedmihradska. Určitou třešničkou na dortu bylo, že tuto pevnost musel Gábor Bethlen napřed dobýt na vlastních vojácích.⁷⁸

Na situaci dá nahlížet tak, že ziskem této pevnosti, chtěla Osmanská říše posílit svou pozici vůči Habsburkům, a tím v podstatě i moci lépe chránit své okrajové území – Sedmihradsko. Domnívám se, že je možné na Sedmihradsko nahlížet jako na nárazníkový stát, náhradní bojiště, kde spolu mohli Habsburkové a Osmanská říše válčit, a přitom by ani jedna strana formálně neporušila mír. Z toho důvodu se domnívám, že by ze strany Osmanské říše bylo velmi krátkozraké, kdyby uvažovala tak, jak se domníval A. Gindely, naopak se domnívám, že oslabování Sedmihradska nebylo v zájmu Osmanské říše, spíše naopak. Jistým dokladem proto toto tvrzení snad může být to, že ještě v roce 1626 podporovaly Bethlena jednotky Murtuzy pašy, který dokonce měl mít instrukce v tom smyslu, že v případě neúspěchu bude popraven.⁷⁹

⁷⁶ Antonín GINDELY, A. Dějiny českého povstání III. s. 129–135.

⁷⁷ „In fact Erdel was a territory taken by sword of the sultan and it could not be left in such a way“ in: Uğur KURTARAN, Diplomatic reflections of Erdel problem on the Ottoman-Austria relations during 17th century. s. 92.

⁷⁸ Vojtěch DANGL. Bethlen proti Habsburkům. Praha 1992. s. 3–5.

⁷⁹ Tamtéž. str. 22–27.

2. Sedmihradsko a Uhry, Polsko a Moldávie

2. I. Sedmihradsko a Uhry

Po rozdělení Uher si Sedmihradsko uhájilo značnou míry nezávislosti. Roku 1541 se konstitovalo jako vévodství zavázané tributem Osmanské říši. Později se dočkalo povýšení na knížectví. Z tureckého pohledu se tím stalo součástí Osmanské říše (o určitém nepochopení místních poměrů u současných tureckých historiků svědčí opakované nazývání sedmihradských knížat králi⁸⁰). S tím však Habsburkové nesouhlasili a až do Karlovičského míru 1699, kdy území definitivně připadlo Habsburkům, o něj bojovali.⁸¹ Reálně tak vývojem v desetiletích po roku 1541 došlo k zvláštní situaci, kdy vzniklo oddělené území, po většinu doby ve vazalském poměru vůči Osmanské říši, ale hlásící se k Uherskému království a Svatoštěpánské koruně.⁸² Otázku tohoto území řešila i smlouva z roku 1606, kde bylo uznáno za Osmanské území.⁸³ Sedmihradsko mělo v tehdejší Evropě trochu zvláštní pověst, do jisté míry danou postavením na hranicích křesťanského a muslimského světa. Již v šestnáctém století byly známé historky o Drákulovi, včetně příběhu o tom, jak nechal tureckým, a možná i císařským posílům přibít turbany a klobouky hřebíky na hlavu. Trochu překvapivě autoři Kosmografie české, kde se tento příběh spolu s dalšími objevuje, sympatizovali se způsobem vlády Vlady III.⁸⁴

⁸⁰ Uğur KURTARAN, Diplomatic reflections of Erdel problem on the Ottoman-Austria relations during 17th century. in: Turkey & Romania, Istanbul 2016. s. 90.

⁸¹ Tamtéž. s. 85.

⁸² Terez OBORNI. Gábor Bethlen and the Treaty of Nagyszomba (1615). in: Hungarian Historical Review 2. no.4 2013. s.761.

⁸³ Uğur KURTARAN, Diplomatic reflections of Erdel problem on the Ottoman-Austria relations during 17th century. s. 91.

⁸⁴ Kateřina PRAŽÁKOVÁ. Obraz Polsko-litevského státu a Ruska ve zpravodajství české šlechty (1450–1618). České Budějovice 2015. s. 79.

2. II. Gábor Bethlen a průběh povstání v Uhrách

Gábor Bethlen (1580–1629) byl velmi ctižádostivý a schopný člověk, jehož cesta na výsluní rozhodně nebyla přímá. Svými současníky nebyl vnímán nikterak pozitivně, bylo zpochybňováno jeho křesťanství.⁸⁵ Byl vnímán jako člověk obojetný a nespolehlivý, což bylo dáno tím, že vždy upřednostňoval zájmy své, potažmo Uher, před zájmy svých spojenců a rád si nechával otevřených více možností. Povedlo se mu pozvednout sedmihradské hospodářství. Přestože po nemalou část své vlády byl ve válce s Habsburky, povedlo se mu docílit toho, že na sklonku jeho vlády každoroční příjem do státní kasy činil milion zlatých. Pocházel z relativně skromných poměrů, ale jeho rodina měla úzké vazby na mocnou rodinu Báthory. Této rodině se povedlo opakovaně obsadit sedmihradský stolec. Otec Gabriela Bathoryho, Bethlenova předchůdce, se dokonce stal polským králem.⁸⁶ Když mu bylo třináct let osiřel a dostal se na jejich dvůr.⁸⁷ Vyznáním byl kalvinista. Na vojenskou dráhu se dal v 17 letech.⁸⁸ Ve svém mládí se účastnil bojů proti Turkům. Později když se stal sedmihradským knížetem a ovládl Uhry, bylo mu uherskými stavy vyčítáno, že snižuje naději na znovusjednocení Uher a oslabuje uherské postavení vůči Osmanské říši. Uherská šlechta se nikdy nehodlala smířit s tím, že Osmané ovládali část Uher. I přes to, že svou dráhu započal jako bojovník proti Turkům, byl nucen uprchnout a vyhledat osmanský azyl a v době Bočkajova povstání byl využit jako prostředník pro jednání mezi Bočkajem a zástupci Osmanské říše.⁸⁹

Roku 1612 musel Bethlen znovu uprchnout ze Sedmihradska,⁹⁰ jelikož byl odsouzen ke ztrátě majetku i života.⁹¹ Po jistých peripetiích byl Iskanderem pašou za pomoci osmanských zbraní dosazen na sedmihradský stolec o rok později.⁹² Tím bylo předurčena Bethlenova závislost na Osmanské říši, přestože vystupoval jako svrchovaný panovník svého území, bylo zřejmé, že přes proklamovaný boj proti Turkům,⁹³ se nemůže přímo postavit proti zájmům Osmanské říši, jelikož by to snadno mohlo znamenat jeho vlastní konec. Tomu odpovídalo i to, že za své povýšení musel zaplatit vydáním pevnosti Lipova, kterou musel napřed dobýt na vlastních

⁸⁵ Antonín GINDELY. Dějiny českého povstání II. Praha 1878. s. 200.

⁸⁶ László KONTLER. Dějiny Maďarska. Praha 2001. s. 152.

⁸⁷ Dávid ANGYAL. Gabriel Bethlen. In: Revue Historique. Fasc.1. 1928. s. 19.

⁸⁸ Antonín GINDELY. Dějiny českého povstání II. s. 200.

⁸⁹ Vojtěch DANGL. Bethlen proti Habsburkům. s. 3.

⁹⁰ Dávid ANGYAL. Gabriel Bethlen. s. 22.

⁹¹ Nagy LÁSZLÓ. Hajduci. Brno 2002. s. 134.

⁹² Uğur KURTARAN, Diplomatic reflections of Erdel problem on the Ottoman-Austria relations during 17th century. s. 92.

⁹³ Antonín GINDELY. Dějiny českého povstání II. s. 201.

vojácích. Tento krok byl velmi nepopulární, jelikož tímto ohrozil obranyschopnost Sedmihradska, potažmo Uher vůči Osmanské říši.⁹⁴ Vyhnal vojvodu Alexandra na popud Porty, aby se vyhnul vydání pevnosti Jěno, která byla původně také požadována za jeho dosazení na sedmihradský stolec.⁹⁵ Bethlen si přesto dokázal vydobýt určitý manévrovací prostor vůči požadavkům Porty. Například v roce 1617 odmítl opakované žádosti, aby se připojil k Iskanderu pašovi v jeho odvetném tažení proti Polsku. V srpnu sice jeho vojsko nakonec přece jen překročilo hranice Polského království, ale místo boje se ujal role zprostředkovatele míru.⁹⁶ Tento postoj odpovídal tradiční neochotě sedmihradských knížat prosazovat zájmy Porty v Moldavsku nebo Valašsku.⁹⁷ Dlouhodobě vztahy mezi Osmanskou říší a Sedmihradskem narušovaly nájezdy hajduků na osmanská území, přičemž sedmihradská knížata neměla mnoho možností, jak tomu zabránit. I posádky osmanských hradů si přivydělávaly podobným způsobem.⁹⁸

Matyáš II., který naopak doufal, že se mu povede Sedmihradsko sjednotit se zbytkem Uher,⁹⁹ se odmítal jen tak vzdát, což vedlo k pohraničním bojům, které mohly přerůst v reálný konflikt mezi Osmanskou a habsburskou říší. Určitou výhodou pro Bethlena, potažmo Osmanskou říši, byl fakt, že stavy svolané do Lince vyjádřily jasný nesouhlas s vojenským řešením situace.¹⁰⁰ Nebezpečí zažehnilo osmanské poselstvo do Vídně roku 1615, které prodloužilo mírovou smlouvu z roku 1606, kterou Habsburkové získali další výhody. V soudobé turecké historiografii je tato smlouva vnímána jako ústupek ze strany Porty a je dávana do kontextu hrozící osmansko-perské války a rebelií (například opakované vzpoury v Anatolii) v rámci Osmanské říše.¹⁰¹

Nešlo však vyloženě o neochotu uznat Gábora Bethlena za vládce Sedmihradska, s čímž habsburští poslové jménem svého pána vyjádřili souhlas, ale hlavně o snahu omezit vliv Osmanské říše a získat nad Bethlenem větší kontrolu. Matyášovi rádci se totiž obávali útoku na jejich část Uher.¹⁰² Důležitá však byla jednání mezi Bethlenem a Habsburky z roku 1614,

⁹⁴ Vojtěch DANGL. Bethlen proti Habsburkům. s. 3–5.

⁹⁵ Dávid ANGYAL. Gabriel Bethlen. s. 25.

⁹⁶ Tamtéž. s. 27.

⁹⁷ László KONTLER. Dějiny Maďarska. Praha 2001. s. 134.

⁹⁸ Nagy LÁSZLÓ. Hajduci. s. 145.

⁹⁹ Terez OBORNI. Gábor Bethlen and the Treaty of Nagyszomba (1615). s. 763.

¹⁰⁰ Tamtéž. s. 774.

¹⁰¹ Uğur KURTARAN, Diplomatic reflections of Erdel problem on the Ottoman-Austria relations during 17th century. s. 93.

¹⁰² Terez OBORNI. Gábor Bethlen and the Treaty of Nagyszomba (1615). s.766.

kdy se projevila Bethlenova obezřetnost a snaha nezavřít si cestu k dohodě s Habsburky. Matyáš II. vzhledem k tomu, že jej pokládal za služebníka Osmanů, Bethlena odmítal titulovat kníže, na což měl nárok, ale nazýval jej vojvodou nebo správcem. Sám Bethlen se to rozhodl respektovat a nazýval se pouze vojvodou.¹⁰³ Je v tom jistá paralela s pozdější situací, kdy ovládl Uhry, ale nenechal se jmenovat králem, ale pouze uherským knížetem. Roku 1615 byla uzavřena mírová smlouva přímo mezi uherským králem a sedmihradským knížetem, která upravovala jejich vzájemný vztah až do chvíle, než se Bethlen rozhodl obsadit habsburskou část Uher. V rámci této smlouvy se mimo jiné zavázal uznávat svrchovanost uherského krále¹⁰⁴ a že proti němu nepozvedne zbraň. Matyáš II. naopak uznal Bethlena knížetem, svobodnou volbu knížete sedmihradského stavu, a zavázal se Sedmihradsko chránit proti nepřátelům.¹⁰⁵

Po vypuknutí českého stavovského povstání navázal Bethlen kontakt s českými stavy. Rozhodl se situaci využít k ovládnutí Uher. Údajně měl mít ambice získat kromě uherské i českou korunu. Jednal zejména s Thurnem. K zahájení vojenského postupu se rozhodl někdy na přelomu června a srpna. 18. srpna 1619 stavům zaslal dopis, ve kterém sliboval, že během září vtrhne na Moravu.¹⁰⁶ Vzhledem ke svému závislému postavení vůči Osmanské říši potřeboval získat souhlas sultána, který získal, přestože nedávno byla obnovena mírová smlouva s Habsburky, a dokonce měl od velkovezíra získat příslib pomoci. Naopak, jak uherský palatin, tak polský král jej od útoku zrazovali.¹⁰⁷ Ani Matyášovo postavení v Uhrách nebylo pevné. Neměl podporu uherského sněmu, který mu odmítl poslat pomoc. Sněm se chtěl stavět do role prostředníka mezi ním a českými stavy, proto byl 13. srpna 1618 rozpuštěn.¹⁰⁸

Bethlen svůj útok zahájil 1. září 1619¹⁰⁹ a až překvapivě snadno se mu podařilo ovládnout habsburskou část Uher, velká část měst se na jeho stranu přidala bez boje.¹¹⁰ Měl k dispozici 20 000 vojsko složené zejména s hajduků.¹¹¹ Jeho výhodou byly sympatie luteránské části obyvatelstva. Během svého postupu agitoval pro české stavovské povstání. Během září 1619

¹⁰³ Terez OBORNI. Gábor Bethlen and the Treaty of Nagyszomba (1615). s. 776.

¹⁰⁴ Tamtéž. s. 761.

¹⁰⁵ Tamtéž. s. 778.

¹⁰⁶ Antonín GINDELY. Dějiny českého povstání II. s. 201–3.

¹⁰⁷ Tamtéž. s. 203.

¹⁰⁸ Miloš POJAR. Jindřich Matyáš Thurn. s. 103–5.

¹⁰⁹ Dušan UHLÍŘ. Drama Bílé hory. Brno 2017. s. 58.

¹¹⁰ Vojtěch DANGL. Bethlen proti Habsburkům. Praha 1992. s. 6–7.

¹¹¹ Nagy LÁSZLÓ. Hajduci. s. 147.

svolal sněm do Košic, kde na základě starého uherského práva vyhlásil mobilizaci.¹¹² Šlechta zde vyslovila souhlas s jeho dosavadním postupem. Během září vyslal Marka Vajdu k českým stavům, kde měl vznášet jak finanční, tak územní požadavky.¹¹³ Další poselstvo doputovalo do Prahy v listopadu, tehdy už jednalo s Fridrichem Falckým. Znovu zopakovalo finanční požadavky zdůvodňované nutnou obranou před Turky. Někdy po 4. říjnu se Bethlen v Levoči setkal se zástupcem osmanského sultána.¹¹⁴

Bethlenův rychlý postup vyvolal zděšení ve Vídni. Jeho situace, ale také nebyla úplně jednoduchá. Byť se stal prakticky vládcem dvou třetin Uher – poslední díl ovládali Osmané – uherská šlechta ani města se příliš nespěchala s provedením mobilizace. Do toho musel část vojsk držet na východě, jelikož hrozil útok polského krále.¹¹⁵ Radost mu nedělali ani čeští spojenci, u kterých opakovaně dožadoval slíbené finanční pomoci. Na české poselstvo čekal v Trnavě, ale peníze nedorazily. Přesto se rozhodl vyslat část vojska – deset až dvanáct tisíc mužů – na pomoc Thurnovi. Tento údaj se zdá nadnesený, spíše může odrážet slib, který jim dal nebo souhrn pomoci za jisté období. Stále musel dobýt Bratislavu a chránit hranice s Polskem. Nezdá se až tak pravděpodobné, že by obětoval polovinu své armády. Podle údajů, které uvádí László ta pomoc mohla být zhruba poloviční. Hajduci se k němu ale přidávali postupně, takže je možné, že mu mezitím přišli další posily a mohl si to dovolit.

Následně Bethlen sebral zbývající vojsko a vydal se k Bratislavě, kde byly uloženy korunovační klenoty uherských králů a byla sídlem palatina. Uprostřed října obsadil Bratislavu, která před tím odmítla vpustit dovnitř císařské vojáky, kteří byli následně Bethlenovými silami pobiti.¹¹⁶ Odpor kladl pouze palatin, který se pokoušel ubránit hrad.¹¹⁷ Zde si Bethlen nasadil na hlavu korunu. Výsledkem dobití Bratislavy byla další panika ve Vídni, jelikož si tímto krokem vzbouřenci otevřeli cestu na útok na ni. Ferdinand II. se rozhodl město raději opustit, vojevůdci Dampierre a Buquoy se museli stáhnout s armádami z Čech k Vídni. Na Bethlenovu stranu se přidávala další uherská města.¹¹⁸

Následujícím krokem českých stavů skutečně bylo obležení Vídně, ale s podobným vývojem situace asi úplně nepočítali, protože nebyli na obléhání opevněného města připraveni, děl

¹¹² Vojtěch DANGL. Bethlen proti Habsburkům. s. 6–7.

¹¹³ Antonín GINDELY. Dějiny českého povstání II. s. 204–5.

¹¹⁴ Vojtěch DANGL. Bethlen proti Habsburkům. s. 8.

¹¹⁵ Tamtéž. s. 8.

¹¹⁶ Nagy LÁSZLÓ. Hajduci. s. 148

¹¹⁷ Antonín GINDELY. Dějiny českého povstání II. s. 206.

¹¹⁸ Vojtěch DANGL. Bethlen proti Habsburkům. s. 13.–14.

měly málo a slabá. Přidaly se zásobovací potíže a jednotliví velitelé se mezi sebou začali hádat. Deštivé počasí bojové morálce také příliš nepomáhalo.¹¹⁹ Hřebíčkem do rakve obléhatelům bylo, když musel odtáhnout Bethlen zpět do Uher¹²⁰, jelikož oblast dnešního Slovenska byla napadena polskými kozáky, tkz. lisovčíky, a jeho zástupci Rakoczemu se situace vymykala z rukou.¹²¹

Dne 8. ledna 1620 byl Bethlen zvolen uherským knížetem, nikoli králem, což bývá vykládáno tak, že si nechtěl uzavřít cestu ke smíru s Ferdinandem II. K tajné dohodě mezi nimi skutečně došlo o pouhý týden později.¹²² Ferdinandovi na domluvě s Gáborem Bethlenem velmi záleželo, a tak byl vůči němu velmi vstřícný.¹²³ Ta byla několik měsíců skutečně dodržována, sedmihradský kníže se do dalších bojů zapojil až v dubnu, poté co byla porušena ze strany Ferdinanda.¹²⁴ Literatura se rozchází v tom, kdy tuto dohodu přestal ctít. Rozdíl vychází z toho, že v dubnu začal posílat stavům posily, ale až v září vytáhl sám do pole. Přestože dohoda byla tajná, jeho spojenci se o tom, že k nějaké dohodě došlo dozvěděli, a jen to přispělo k vnímání jeho osoby jako krajně nespolehlivé. Uherským králem se nechal jmenovat až 22. srpna,¹²⁵ až poté se Sedmihradsko formálně připojilo ke konfederaci.

Během zimy 1619/1620 probíhalo jednání o spojení mezi zástupci Fridricha Falckého a zástupci Gábora Bethlena a uherských stavů. Konečná dohoda byla uzavřena 15. ledna v Bratislavě.¹²⁶ 25. dubna byla uzavřena konfедераční smlouva mezi stavy zemí Koruny české, Horních a Dolních Rakous a uherských stavů.¹²⁷ Konfederace byla koncipována jako obranný spolek. Zúčastnění se zavazovali k pravidelným příspěvkům na údržbu pevností a vzájemné obraně verbálně zaměřenou k obraně proti Turkům.

Na léto 1620 byl svolán sjezd do Bánské Bystrice, kde se mělo jednat o míru. Účastnili se jej zástupci českých, moravských a rakouských stavů, polského krále a Vysoké Porty. Českou

¹¹⁹ Dušan UHLÍŘ. Drama Bílé hory. s. 60.

¹²⁰ Jiří HRBEK. České stavovské povstání. In: Václav BŮŽEK – Rostislav SMÍŠEK. Habsburkové. Praha 2017. s. 115.

¹²¹ Vojtěch DANGL. Bethlen proti Habsburkům. s. 14.

¹²² Jaroslav ČECHURA. Zimní král aneb dobrodružství Fridricha Falckého. Praha 2014. s. 188.

¹²³ Tamtéž. s. 197.

¹²⁴ Tamtéž. s. 192.

¹²⁵ Josef KOŘÁN. Dějiny Čech a Moravy nové doby II. Praha 1940. s. 499.

¹²⁶ Národní archiv, Praha. KORUNÍ ARCHIV. inv. č. 50. Uzavření spojení mezi vyslanci Fridricha Falckého a Gáborem Bethlenem a uherskými stavy. Bratislava 15. ledna 1620.

¹²⁷ Národní archiv, Praha. ARCHIV ČESKÉ KORUNY. inv. č. 50. Výpis z desek zemských obsahující konfедераční dohodu. Praha 12. května 1620.

stranu zastupoval Smil z Hodějova, který ve svém listu datovaného na 23.července, opakovaně připomíná nutnost zaslání finančních prostředků, informuje jak o příjezdu císařského poselstva, tak osmanského.¹²⁸ K dohodě se zástupci Ferdinanda II. nedošlo. Uherský sněm se rozhodl Bethlena provolat uherským králem, ale on se korunovat nenechal, jelikož si chtěl ponechat větší manévrovací prostor v jednání s Ferdinandem. Jeho postavení podkopávala vzrůstající závislost na Osmanské říši.¹²⁹ Ta mohla být i důvodem proč otálel s korunovací. Uherská šlechta si přála sjednocení Uher a zbavit se Turků. Pokud by se Bethlen skutečně stal králem, povedlo by se mu sjednotit dvě třetiny Uher a získal by mnohem silnější postavení i vůči Portě, než měl jako sedmihradský kníže. Ze strany Porty mu bylo sděleno, že pokud chce být uherským králem, bude se muset vzdát Sedmihradska.¹³⁰ Osmanská pomoc byla značně problematičtější, jelikož nikdy neodpovídala slibům, navíc vojáci v Uhrách spíše plenili, než pomáhali. Navíc se budínský paša rozhodl využít situace k dobytí pevnosti Vác, za což byl sice sesazen, ale to bylo vše.¹³¹ Bethlen z dobytí Vácova neměl příliš radost už z toho důvodu, že to byla jedna z pevností, kterou měl zaplatit za sultánovu pomoc.¹³²

Změnu plánů přinesla Bílá hora, které se účastnily i uherské posily, ale ani Bethlen nebyl s jejich působením spokojený,¹³³ a ještě méně musel být spokojený Thurn, kterého při šikování před bitvou příliš neposlouchaly.¹³⁴ Rozhodl se přijmout mikulovský mír, kterým přišel o uherskou korunu, ale zůstaly mu některé dobyté hrady a území. Zvláštností tohoto míru je, že je to první dokument tohoto typu, který neobsahuje habsburský nárok na Sedmihradsko.¹³⁵ Vzhledem k situaci pro něj byl tento mír poměrně výhodný, ale jak protestanští spojenci, tak Porta nebyla příliš spokojená. Dohoda byla brána přinejmenším ze strany Bethlena a Porty jako dočasná. Bethlenovi vyslanci neustále cestovali mezi ním a Konstantinopolí, nepřestával udržovat kontakty s Fridrichem Falckým.¹³⁶ Pod jeho ochranu, do jeho služeb, přešli mnozí přeživší představitelé českého stavovského povstání, například

¹²⁸ Národní archiv, Praha. STARÉ MILITARE. karton č. 30, inv. č. 23. Dopis Smila z Hodějova nejvyšším úředníkům Království českého. Banská Bystrica 23.července 1620.

¹²⁹ Vojtěch DANGL. Bethlen pri Habsburkům. s. 14–15.

¹³⁰ Dominic KOSÁRY. Gabriel Bethlen: Transylvania in the XVIIth Century. In: The Slavonic and East European Review. 17.ročník. 1937. s. 168.

¹³¹ Vojtěch DANGL. Bethlen proti Habsburkům. s. 16.

¹³² Josef KOŘÁN. Dějiny Čech a Moravy nové doby II. s. 499.

¹³³ Vojtěch DANGL. Bethlen proti Habsburkům. s. 15.

¹³⁴ Jiří KOVAŘÍK. Boje o trůny. Třebíč 2018. s. 268.

¹³⁵ László KONTLER. Dějiny Maďarska. s. 154.

¹³⁶ Vojtěch DANGL. Bethlen proti Habsburkům. s. 18.

Jan Jiří Krnovský¹³⁷ nebo Matyáš Thurn, který působil v letech 1622–1623 jako jeho vyslanec u sultána.¹³⁸

Povedlo se mu získat podporu Porty, ale pouze pod podmínkou, že to nevyvolá otevřený konflikt s Habsburky. Problém měl však doma, jelikož uherská šlechta byla proti dalšímu válčení. Vojsko pod vedením Ibrahima paši o síle deseti tisíc mužů se k Bethlenovi skutečně připojilo u Trnavy. Jejich přítomnost, ale vyvolávala další nespokojenost. Výsledkem byl pro sedmihradského knížete velmi nevýhodný mír.¹³⁹ Poslední kapitolou se stal rok 1626, kdy s podporou anglického vyslance získal tureckou pomoc pro nový útok. Tentokrát již Bethlen v Uhrách neměl žádnou podporu. Vojsko pod vedením Murtuzy paši sice dorazilo na poslední chvíli, ale o poměrně značném zájmu Porty na výsledku svědčí to, že Murtuz paša věděl, že pokud selže, bude popraven. K bitvě nakonec nedošlo, obě strany se rozhodly pro ústup.¹⁴⁰

¹³⁷ Radek FUKALA. Jan Jiří Krnovský. s. 144–5.

¹³⁸ František HRUBÝ. Pohřební kázání o Jindř. Matyáši hr. z Thurnu. In: Český časopis historický. 38.ročník, Praha 1932. s. 44.

¹³⁹ Vojtěch DANGL. Bethlen proti Habsburkům. s. 19–21.

¹⁴⁰ Tamtéž. s. 22–27.

2. III. Iniciativa polského krále

Dalším, kdo se rozhodl vložit do bojů v české a uherské kotlině, byl polský král Zikmund III. Vasa (1566–1632). Jeho volba, na čí stranu se přiklonit, byla jasná, jelikož dlouhodobě budoval pouta k habsburskému domu. Byl to poměrně zvláštní vývoj událostí, jelikož jeho protikandidátem na polském trůnu byl arcivévoda Maxmilián a rozhodnout mezi nimi musela bitva.¹⁴¹ Po roce 1600 je tento jeho příklon k Habsburkům pochopitelnější, jelikož vedl dlouhé vyčerpávající války s Moskevskou říší i Švédskem, a zároveň musel předpokládat, že je otázkou času, kdy přeshraniční pŕtky s Osmanskou říší přerostou v otevřený boj.¹⁴²

K budování vzájemných vazeb nejspíše napomohla i dosti silná stavovská opozice v Polsku, se kterou se musel potýkat prakticky od počátku své vlády, ta se ale částečně tímto rozhodnutím zhoršila. Stal se švagrem Ferdinanda II.,¹⁴³ postupně se oženil s jeho dvěma sestrami Annou a Konstancií.¹⁴⁴ Jelikož pro Zikmunda měla větší cenu švédská koruna než polská, probíhala jednání o jeho případné abdikaci ve prospěch Arnošta Habsburského.¹⁴⁵

První smlouvu o přátelství uzavřel již s Rudolfem II. v roce 1589, relativně krátce po svém nástupu na trůn. Tato však Rudolfovou smrtí zanikla, ale byla obnovena novou dohodou uzavřenou mezi ním a Matyášem roku 1613, zveřejněna byla o dva roky později. Stavby obou zemí nebyla vnímána jako smlouva mezistátní, ale pouze jako dynastická, čemuž dávalo určité opodstatnění, že nebyla předložena ke schválení stavům.¹⁴⁶ Tento dokument je zajímavý ze dvou důvodů. Za prvé, obsahovala tajný článek, kterým se obě strany zavazovaly pomoci druhé straně proti vzbouřeným poddaným. Přičemž utajovaný byl zejména ze strany polského krále, jelikož měl vůči své šlechtě dosti slabé postavení, tímto článkem si proti nim vytvářel určitou pojistku a jim by se to jistě vůbec nelíbilo. Za druhé obsahovala článek, podle kterého se měly obě strany vzájemně chránit v případě napadení. Tento článek, ale zároveň obsahoval seznam zemí, kterých se to netýká. Zajímavé je, že v obou případech byla na

¹⁴¹ Miloš ŘEZNÍK. Raně novověká Rzeczpolita. In: Jiří FRIEDL (eds.). Dějiny Polska. Praha 2017. s. 234.

¹⁴² Josef MACŮREK. České povstání r. 1618–1620. Brno 1937. s. 6.

¹⁴³ Václav MELICHAR. Dějiny Polska. Praha 1975. s. 149.

¹⁴⁴ František HEJL. Od česko-polské státní smlouvy k habsbursko-vasovskému dynastickému paktu (1589–1613) in.: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická. 1959, roč. 8, č. C6. s.41.

¹⁴⁵ Václav MELICHAR. Dějiny Polska. s. 147.

¹⁴⁶ František HEJL. Od česko-polské státní smlouvy k habsbursko-vasovskému dynastickému paktu (1589–1613). s. 47–8.

seznamu Osmanská říše a Sedmihradsko,¹⁴⁷ přičemž oba státy měly dobrý důvod se Osmanské říše obávat a měly s ní chronické problémy.

Jakmile propuklo české stavovské povstání, Matyáš nelenil a obrátil se na pomoc ke svému sousedovi a spojenci¹⁴⁸ odvolávajíc se na výše zmíněnou smlouvu. Zikmund mu ale pomoc poskytnout nemohl. V první řadě, tato pasáž smlouvy byla přísně utajovaná¹⁴⁹ a on nemohl vyslat nikam armádu bez souhlasu sněmu, kde pro něj nebylo snadné něco prosadit. Zvláště, když šlechta měla relevantní důvody proč s podobnými nápady striktně nesouhlasit, jelikož Polské království se v danou chvíli naopak samo potřebovalo dovolávat pomoci císaře.¹⁵⁰ Polsko za sebou totiž mělo neúspěšnou válku proti Moskvě, jejímž cílem bylo spojit oba státy do jediného. Boj začal v roce 1609 a přes počáteční úspěchy došlo roku 1612 k velké porážce polského vojska. Válka byla ukončena v roce 1618 v situaci, kdy si Polsko přálo mír za jakoukoliv cenu. Dalším problémem bylo Švédsko, kde do roku 1604 byl králem Zikmund III. Tehdy se ale králem prohlásil jeho strýc Karel IX. Zikmund se s tím odmítal smířit a došlo k sérii válek mezi oběma stranami, přerušované zejména v obdobích ohrožení ze stran Moskvy. Další fáze této války probíhala právě v letech 1617–1618 mezi Zikmundem III. a synem Karla IX. Gustavem Adolfem.¹⁵¹ Aby toho nebylo málo, právě v této době se začaly zhoršovat vztahy s Osmanskou říší kvůli sporným územím v Moldavsku a Valašsku a útokům kozáků na osmanská území u Černého moře.¹⁵² Roku 1617 dokonce Iskander paša napadl Polsko.¹⁵³

Z výše uvedeného je zřejmé, že polský král si nemohl dovolit císaři poskytnout žádné vojáky. Když na bitevním poli pomoc nemohl, rozhodl se poskytnout diplomatickou pomoc. Rozposlal listy jak okolním knížatům, tak i českým stavům, což vedlo k rozvinutí poštovní debaty, která měla o rok později ten neblahý důsledek, že se polská šlechta vyslovila pro české stavy, byť podpora zůstala pouze ve slovní rovině.¹⁵⁴ Zikmund našel určitý způsob, jak Matyáše podpořit a zároveň se zbavit nepříjemného problému. Nechal jej totiž najímat polské kozáky,¹⁵⁵ kteří

¹⁴⁷ Josef MACŮREK. *České povstání r. 1618–1620*. Brno 1937. s. 7–8.

¹⁴⁸ Tamtéž. s. 15.

¹⁴⁹ Tamtéž s. 9.

¹⁵⁰ Tamtéž. s. 20.

¹⁵¹ Tamtéž. s. 16–19.

¹⁵² Viz. kapitola Spor o Moldávii a Valašsko.

¹⁵³ Dávid ANGYAL. *Gabriel Bethlen*. s. 25.

¹⁵⁴ Josef MACŮREK. *České povstání r. 1618–1620*. Brno 1937. s. 25. a 33.

¹⁵⁵ Herman FORST. *Der türkische Gesandte in Prag 1620 und der Briefwechsel des Winterkönigs mit Sultan Osman II.* in: *Mitteilungen des Instituts für österreichische*

působili potíže na hranicích s Osmanskou říší. Šlechta nesouhlasila, ale Zikmund se hájil smlouvou z roku 1613, která v případě potřeby umožňovala najímat žoldáky na území druhého.¹⁵⁶

Ke změnám začalo docházet během roku 1619. Za prvé, mezinárodní situace Polského království se výrazně zlepšila a již nebylo odnikud akutně ohroženo. Za druhé, Bethlenův vpád do Uher vyvolal velké znepokojení, jelikož byl vnímán jako turecký vazal, mohlo by jeho ovládnutí Uher znamenat ohrožení Polska. Tyto obavy velmi cíleně přizívoval dvůr, který je chtěl využít k tomu, aby získal souhlas polských stavů k intervenci v Uhrách, případně i ve Slezsku.¹⁵⁷ Navíc s Bethlenem měl polský král dlouhodobě potíže kvůli jeho kontaktům s polskou opozicí a co hůře, pokoušel se podmanit podunajská území, která podléhala svrchovanosti polského krále.¹⁵⁸ Dalším problémem bylo sesazení Ferdinanda II. a dosazení Fridricha Falckého na český trůn. To bylo vnímáno jako zcela nepřijatelného nejen ze strany panovníka a jeho nejvěrnějších, ale i části šlechty, která před tím spíše stranila českým stavům.¹⁵⁹ Ve vydaných pamětech lisovčků je ve zdůvodnění jejich zásahu velmi akcentována nespravedlnost, které se stavové dopustili proti svému králi a císaři.¹⁶⁰

Polskému králi se nepodařilo získat souhlas k vojenské intervenci, ale obavy z Turků nejspíše padly na úrodnou půdu,¹⁶¹ jelikož šlechta v danou chvíli vyloženě neprotestovala, když se rozhodl vyslat jednotky lisovčků do Uher. Výhodou lisovčků v této chvíli bylo, že se nejednalo o součást polského vojska, ale pouze o žoldněřský sbor, takže král nepotřeboval souhlas sněmu k tomu, aby je mohl někam vyslat.¹⁶² Většinou se uvádí, že je financoval z vlastních zdrojů, někdy se objevuje informace, že je platil polský klérus.¹⁶³ Toto řešení bylo Polsko velmi výhodné, jelikož zaměstnal jedince, kteří by jinak prováděli neplechu na hranicích s Osmanskou říší. Lisovčci do Uher skutečně během listopadu 1619 dorazili¹⁶⁴ v počtu kolem 10 000¹⁶⁵ – 11 000.¹⁶⁶ Deníky lisovčků dokonce dávají svůj útok na Uhry do

Geschichtsforschung 16. 1895. s. 568.

¹⁵⁶ Josef MACŮREK. České povstání r. 1618–1620. s. 38.

¹⁵⁷ Tamtéž. s. 44–7.

¹⁵⁸ Tamtéž. s. 5.

¹⁵⁹ Tamtéž. s. 43.

¹⁶⁰ Wojciech DEMBOŁECKI. Pamiętniki o lissowczykach, czyli przewagi elearów polskich. 1619–1623. Pulawy 1830. s. 7–9.

¹⁶¹ Josef MACŮREK. České povstání r. 1618–1620. Brno 1937. s. 49.

¹⁶² Dušan UHLÍŘ. Drama Bílé hory. s. 72.

¹⁶³ Vojtěch DANGL. Bethlen proti Habsburkům. Praha 1992. s. 14.

¹⁶⁴ Josef MACŮREK. České povstání r. 1618–1620. Brno 1937. s. 87.

¹⁶⁵ Dušan UHLÍŘ. Drama Bílé hory. s. 60.

přímé souvislosti s pomocí císaři obleženého ve Vídni.¹⁶⁷ Podobně o tomto hovoří i polská literatura.¹⁶⁸ Není nemožné, že takový skutečně byl záměr Zimunda III. Vasy, jelikož načasování bylo pro obleženou Vídeň dokonalé. Obléhání se totiž účastnil i Gábor Bethlen, který ale když k němu došly zprávy o přímém ohrožení Uher ze strany lisovčků rozhodl o stažení svých jednotek zpět a ochraně vlastních držav. Zároveň se diplomaticky pokoušel uherské stavy přimět k dohodě s císařem.¹⁶⁹ Není úplně jasné, jak dlouho lisovčáci v Uhrách zůstali. Podle jejich vlastního pohledu se jim napřed velmi dařilo, což odpovídá poplašným zprávám, které Bethlena přiměly k návratu. Později však přišli o velitele, začali mít mezi sebou rozbroje, a nakonec před vojskem vedeným Rakoczym raději ustoupili zpět do Polska.¹⁷⁰ To by znamenalo, že se situaci povedlo vyřešit dříve, než se Bethlen vrátil od Vídně.

Dalším cílem aktivit polského panovníka bylo Slezsko. K tomu nasměřovat svou aktivitu sem měl několik důvodů. Lisovčáci po návratu z Uher byli nezvladatelní a bylo potřeba se jich nějak zbavit. Sultána pravděpodobně zrovna nepotěšily polské útoky na jeho vazala, a tak v Polsku jen uvítali příměří uzavřené mezi Bethlenem a Ferdinandem.¹⁷¹ To, že sultánovi nebyla situace jeho sedmihradského vazala zcela lhostejná dokládá jeho dopis z přelomu května a června 1619, kterým na polském králi požaduje, aby se nedopouštěl útoků na Bethlena.¹⁷² Král chtěl nějak dostát svým závazkům a zároveň nepohněvat vlastní stavy. Výsledkem byla jakási diverzní válka vůči Slezsku, kterou mu sice nikdo nevyhlásil, ale muselo čelit během února častým útokům jak lisovčků, tak soukromých armád polských magnátů. Cílem bylo zabránit Slezanům přispěchat Čechům na pomoc. Tento záměr dokonale zafungoval, jelikož Slezané byli nuceni stáhnout své jednotky k vlastním hranicím. Je otázkou, zda bylo náhodou, že jednou z nejpostiženějších oblastí bylo panství Krnovského. Kozáci během svých nájezdů rozsévali spoušť kam vkročili.¹⁷³ K určitému uklidnění došlo během dubna poté, co se podařilo rozpráší jeden z jejich houfů a mezi zajatci se povedlo

¹⁶⁶ Miloš POJAR. Jindřich Matyáš Thurn. s. 104–5.

¹⁶⁷ Wojciech DEMBOŹECKI. Pamiętniki o lissowczykach, czyli przewagi elearów polskich. 1619–1623. s. 11.

¹⁶⁸ Waclaw FELCZAK – Andrzej FISCHINGER. Polska – Wędry. Varšava 1979. s. 33.

¹⁶⁹ Josef MACŮREK. České povstání r. 1618–1620. Brno 1937. s. 48.

¹⁷⁰ Wojciech DEMBOŹECKI. Pamiętniki o lissowczykach, czyli przewagi elearów polskich. 1619–1623. s. 18–20.

¹⁷¹ Viz. kapitola Gábor Bethlen a průběh povstání v Uhrách.

¹⁷² Dariusz KOŁODZIEJCZYK. Ottoman-polish diplomatic relations. Leiden 2000. s. 360.

¹⁷³ Josef KORÁN. Dějiny Čech a Moravy nové doby. Díl druhý, Praha 1940. s. 424–5.

identifikovat 27 rytířů, kteří byli následně ve Vratislavi popraveni.¹⁷⁴ K uklidnění možná přispělo i to, že Slezané začali ztrácet trpělivost a vyhrožovali, že pokud útoky nepřestanou, začnou je oplácet stejnou mincí.¹⁷⁵ Neustále však museli držet na hranicích armádu v pohotovosti.

Během února 1620 došlo i k vpádům na Moravu,¹⁷⁶ během jednoho z nich bylo na 400 lisovčiků pobito. To se poměrně zajímavě odrazilo v jejich Denících, jelikož v rámci nich je takto šarvátka popisována jako zákeřný noční přeпад.¹⁷⁷ Naneštěstí autor téměř zcela ignoruje dataci, ale díky shodnému množství padlých a následném odchodu k Vídni lze tyto informace propojit¹⁷⁸ s jinými, které hovoří o střetu stavovských vojsk s polskými útočníky s tím, že lisovčici odešli do Vídně. Dokladuje to také dopis Fridricha Falckého Zikmundu III., kterým se ohrazoval proti vpádu na Moravu a žádal dodržování dohod,¹⁷⁹ který sepsal poté, co byl informován o rozprášení útočníků.

Z Moravy lisovčici odtáhli k Vídni. Zprávy, které přicházely k císaři podporovaly jejich špatnou pověst, která měla být díky jejich krutosti horší než pověst uherské jízdy.¹⁸⁰ Ferdinandovi si na ně stěžovali mimo jiných i obyvatelé císařských komorních statků v Dolních Rakousích v tom smyslu, že kudy chodí, tudy kradou, vraždí, znásilňují a mučí. Ne že by ostatní žoldáci do jisté míry nejspíše nebyli to samé, ale zdá se, že lisovčici poměrně výrazně přesahovali míru únosnosti. O moc lépe se nechovali ani za svého pobytu ve Vídni, a později jejich chování zapříčinilo rozbroje s jinými jednotkami.¹⁸¹ Na druhou stranu je pravdou, že lisovčici byli vynikající lehká jízda a v císařských službách se několikrát vyznamenali, například, když dobyli zpět Mikulov.¹⁸² Během března a června jsou deníkem Kristiána mladšího z Anhaltu doloženy šarvátky mezi stavovskou armádou a Poláky v Dolních Rakousích.¹⁸³ Posílat lisovčíky na podobné vpády bylo pro Zikmunda výhodné i

¹⁷⁴ Jaroslav ČECHURA. *Zimní král aneb české dobrodružství Fridricha Falckého*. s. 195 a 199.

¹⁷⁵ Josef KOŘÁN. *Dějiny Čech a Moravy nové doby*. Díl druhý. s. 483–4.

¹⁷⁶ Ivo KOUDELKA. *Zimní král*. s. 19.

¹⁷⁷ Wojciech DEMBOŃECKI. *Pamiętniki o lissowczykach, czyli przewagi elearów polskich*. 1619–1623. s. 25.

¹⁷⁸ Jaroslav ČECHURA. *Zimní král aneb české dobrodružství Fridricha Falckého*. s. 199–200.

¹⁷⁹ Václav LÍVA. *Prameny k dějinám třicetileté války III*. Praha 1951. s. 54.

¹⁸⁰ Jaroslav ČECHURA. *Zimní král aneb české dobrodružství Fridricha Falckého*. Praha 2014. s. 199–200.

¹⁸¹ Josef KOŘÁN. *Dějiny Čech a Moravy nové doby II*. s. 462–3.

¹⁸² *Tamtéž*. s. 453.

¹⁸³ Jiří KOVAŘÍK. *Boje o trůny*. Třebíč 2018. s. 296 a 302.

z toho důvodu, že po návratu z Uher odmítali respektovat autoritu panovníka.¹⁸⁴ Fridrich Falcký se pokusil situaci řešit navázáním kontaktu s Gustavem Adolfem a Moskvou, jelikož doufal, že by mohli Polsku vpadnout do zad, podobně jako to Polsko činilo jemu.¹⁸⁵ K obraně Lužice proti polským útokům měly být použity dobrovolnické oddíly z Anglie, ale místní stavy se jich raději rychle zbavily a byly převeleny do Čech.¹⁸⁶

V průběhu roku 1620 se začala zhoršovat mezinárodní situace Polského království. Největším problémem byly vztahy s Osmanskou říší, jelikož se začalo evidentně schylovat k vojně. Na vině byly letní kozácké útoky na osmanské državy a do jisté míry i útoky na Bethlena. Došlo dokonce k třídní bitvě u Cerevy, který skončila drtivou porážkou polského vojska.¹⁸⁷ Polsko se začalo ústy svého krále stavět spíše do role mírotvorce a přestávalo být ochotné, zapojovat se do jakýchkoliv vojenských aktivit. Přesto nejméně část lisovčků stále působila v císařských službách. Během bitvy na Bílé hoře se střetli s uherskými jednotkami¹⁸⁸ a obrátili je na útěk.¹⁸⁹ Stavy se na sněmu vyjádřily zcela jasně, když odmítly jakoukoliv válku, s výjimkou boje proti Osmanské říši. Pro Zikmunda III. byl dalším problémem, že vzniklá situace byla dávana za vinu jemu, jeho podpoře Habsburkům a útokům na osmanského vazala.¹⁹⁰ Tato kritika se nezdá být úplně spravedlivá. Ještě na začátku roku 1620 Osmanská říše i přes Bethlenovy žádosti nejevila ochotu, jakkoliv zakročít. Naopak přesměrování kozáckých aktivit jiným směrem mohlo utlumit potíže na hranicích s říší, nebo v to panovník alespoň mohl doufat. Během první poloviny roku se však problémy s kozáky začaly stupňovat a Porta rozhodla o převelení vojsk Iskandera paši k hranicím s Polskem, což vyvrcholila výše zmíněnou bitvou v září 1620. Ve stejné době Ludvík z Mollartu v Konstantinopoli pozoroval výrazné zbrojení a byl informován, že se chystají na boj s kozáky.¹⁹¹ Určitou výhodou pro Polsko bylo, že čeští stavové odmítali vidět v něm nepřitele, stejně jako polské stavy smlouvu z roku 1613 vnímaly pouze jako dynastickou, což by jeden z důvodů, proč námluvy mezi nimi a švédským králem Gustavem Adolfem k ničemu nevedly.

Pro Habsbursky bylo Polské království důležitým spojencem. V případě pokračující pomoci

¹⁸⁴ Josef MACŮREK. České povstání r. 1618–1620. s. 88.

¹⁸⁵ Tamtéž. s. 95–7.

¹⁸⁶ Václav LÍVA. Prameny k dějinám třicetileté války. s. 61–2 a 68.

¹⁸⁷ Josef MACŮREK. České povstání r. 1618–1620. Brno 1937. s. 110.

¹⁸⁸ Wojciech DEMBOŃECKI. Pamiętniki o lissowczykach, czyli przewagi elearów polskich. 1619–1623. s. 38.

¹⁸⁹ Jiří KOVAŘÍK. Boje o trůny. Třebíč 2018. s. 360.

¹⁹⁰ Josef MACŮREK. České povstání r. 1618–1620. Brno 1937. s. 113–4.

¹⁹¹ Viz. Kapitola Císařské poselstvo v Konstantinopoli.

v současnosti jim sliboval silnou pomoc proti Turkům. Nové poselstvo, které dorazilo jednat do Konstantinopole o míru mezi oběma říšemi, mělo za úkol přimět sultána souhlasit s tím, aby do dohody bylo zapojeno i Polsko. Ferdinand II. se pokoušel přimět španělského krále k obdobnému postupu.¹⁹² Vzhledem k tomu, že polsko-turecká válka zanedlouho skutečně vypukla byl tento postup neúspěšný. Ferdinand se Zikmundem uzavřel novou smlouvu o přátelství, zajímavé je, že stejně jako ta předchozí obsahovala seznam zemí, v případě jejichž útoku neplatí povinnost přispěchat na pomoc. V obou případech na seznamu figurovala Osmanská říše. Postupně se vytrácely sympatie vůči českému hnutí. Mimo jiné proto, že se šířily informace o spojenectví mezi nimi a Osmanskou říší namířeném proti Polsku, což mělo určitý reálný základ. V rámci jednání o spojenectví mezi Fridrichem a Mehmedem Agou se o útoku na Polsku skutečně mluvilo. Nikoliv však tak, že by se snad Fridrich zavazoval útočit na Polské království, ale že část vojsk určená na tento útok budou dána k dispozici na obranu Českého království proti Ferdinandovi. To mohlo být pro Polsko i relativně výhodné, protože proti Osmanské říši od něj stejně žádnou pomoc očekávat nemohli a ani se jí nedočkali. Takže by z pohledu Polského království pouze došlo k tomu, že by se odčerpala část sil nepřítele. Podpora Habsburků ze strany Polského království probíhala po celou dobu třicetileté války, pokud nemělo příliš vlastních potíží.¹⁹³

¹⁹² Josef MACŮREK. České povstání r. 1618–1620. s. 116.

¹⁹³ Václav MELICHAR. Dějiny Polska. s. 149.

2. IV. Spor o Moldávii a Valašsko

V oblasti Moldávie a Valašska se střetávaly zájmy dvou tehdejších evropských mocností: Osmanské říše a Polského království. Někdy, jako v případě vlády Gábora Bethlena, olej do ohně přelévalo ještě Sedmihradsko. Osmanská říše si měla tendenci oblast nárokovat, Polsko se snažilo budovat nárazníkové vazalské státečky, které měly tvořit ochranný val mezi Polskou a Osmanskou říší. Vedlo to k podobě nepřehledné situaci jako v Sedmihradsku, kdy některá vojvodství uznávala svrchovanost obou sousedních říší nebo průběžně měnily panovníka, jehož autoritu uznávaly.¹⁹⁴ Nějakou dobu tento systém fungoval, ale na začátku 17.st. se začal rozpadat.¹⁹⁵ Mělo to několik důvodů. Osmanská říše se rozhodla upevnit moc v oblasti a proměnit ji v klasický sandžak. To se samozřejmě nelíbilo jak dotčeným místním vládcům, tak Polsku, které si v žádném případě nepřálo, aby se k němu přibližovaly turecké hranice. Situaci dále komplikoval Gábor Bethlen a jeho snaha připojit k Sedmihradsku přilehlá území.¹⁹⁶ Stejně tak jeho předchůdce, Gabriel Báthory (1608–1613) roku 1611 vpadl do Valašska, čímž si proti sobě poštval jak Portu, tak Polsko.¹⁹⁷ Paradoxně pro Polsko problém způsobilo spojení s Litvou, jelikož ta neměla všude pevně stanovené hranice s Krymským chanátem, což bylo vazalské území Osmanské říše.¹⁹⁸ Pro Zikmunda III. byla situace těžko řešitelná, jelikož území sousedící přímo s Osmanskou říší, potažmo Krymských chanátem byly pod samosprávou svobodných kozáků, jejichž úkolem byla ochrana hranic, které ani král, ani šlechta neměla pod kontrolou. Na osmanské straně byl obdobný problém s Tatary.¹⁹⁹

V první polovině 17.století bylo polsko-litevské soustátí třetí největší státní celek v Evropě, po Moskevské a Osmanské říši.²⁰⁰ Problémem však byla zejména poměrně slabá pozice panovníka vůči šlechtě, která krále volila a jeho pozici charakterizovala jako „primus inter pares“.²⁰¹ Navíc v letech 1606–1609 sílil tlak na další seškrtání královských pravomocí, které vyústilo v povstání. Určitou výhodou pro Zikmunda bylo, že povstalci měli tak přemrštěné

¹⁹⁴ Ilona CZAMAŇSKA. Between Poland and The Ottoman empire. The political and juridical status od Moldavia in the 15th–18th century. In: Turkey & Romania. Istanbul 2016. s. 190–1.

¹⁹⁵ Josef MACŮREK. České povstání r. 1618–1620. s. 19.

¹⁹⁶ Tamtéž. s. 5.

¹⁹⁷ László KONTLER. Dějiny Maďarska. s. 152.

¹⁹⁸ Miloš ŘEZNÍK. Raně novověká Rzeczpolita. In: Jiří FRIEDL (eds.). Dějiny Polska. Praha 2017. s. 213.

¹⁹⁹ Tamtéž. s. 255–6.

²⁰⁰ Tamtéž. s. 210.

²⁰¹ Tamtéž. s. 237.

požadavky, že spolehlivě sjednotily royalisty a zároveň odradily velkou část případných sympatizantů.²⁰² V této době navíc Polsko prohrálo několik válek, a kromě habsburské říše bylo prakticky se všemi sousedy ve válečném stavu. V roce 1617 podepsalo Polsko smlouvu, kterou se vzdávalo svého vlivu v Černomoří a Sedmihradsku, aby si rozvázalo ruce na boj s Moskvou.²⁰³ Během 17. století se Polské království rozkládalo zevnitř, díky blokování sněmovních usnesení za pomoci „liberum veto“ – zásadě o tom, že sněm musí rozhodnout jednohlasně. Jakýkoliv poslanec mohl zcela zablokovat jednání o čemkoliv.²⁰⁴

Ani postavení Osmanské říše nebylo zcela ideální. Měla za sebou vyčerpávající patnáctiletou válku s habsburskou říší, která ji finančně vysála. Sice přinesla územní zisky, ale dá se pochybovat, zda odpovídaly vloženému úsilí. Uzavřený mír pro ni měl hořkou pachut'. I ona měla problémy se sousedy, zejména s Persií, kvůli které si úzkostlivě střežila mír s Habsburky. Dalším problémem byla řada povstání uvnitř říše a slábnutí hlavní vojenské opory – janičářů. To bylo způsobeno několika důvody, hlavní z nich souvisel se zrušením devršime. Postupně to vedlo k tomu, že se k janičářům mohl hlásit kdokoli, jen kvůli společenskému statusu, který vstup k janičářům přinášel. Napřed se rozvolňování pravidel týkalo zejména dětí původních janičářů, později zcela padlo pravidlo, že janičářem nesmí být rodilý muslim, svobodný obyvatel Osmanské říše. Šlo o postupný proces, když se zvětšující stálou armádou, nebyl počet odvedených chlapců z řad nemuslimských obyvatel říše dostačující a mimo odvedenců byli do řad janičářů přijati i synové těch stávajících. Na jejich bojeschopnosti se asi nijak pozitivně neprojevovaly výpadky výplat žoldu a snižování jeho reálné hodnoty. Janičáři postupně přestali žít izolovaně v kasárnách a zejména ti, kteří nedosáhli na vyšší hodnost, si přivydělávali řemeslem.²⁰⁵ Janičáři původně fungovali podobně jako mamlúci²⁰⁶ v Egyptě a časem se u nich začaly projevovat podobné zlořády, byť se na sebe nikdy nepokusili svrhnout moc. Tohle vše vedlo k tomu, že se začala vytrácet i oddanost janičářských jednotek sultánovi. Současník Fridricha Falckého, Osman II. na tu měl doplatit životem. Z řad dětí odvedených pomocí devršime se kromě vojáků stávali i velkovezíři.²⁰⁷ To, že byl někdo odveden, neznamenal, že by musel ztratit kontakt s rodinou.

²⁰² Marceli Kosman. Dějiny Polska. 140–142.

²⁰³ Josef MACŮREK. České povstání r. 1618–1620. s. 19–20.

²⁰⁴ Stanislav ARNOLD – Marian ŽYCHOWSKI. Stručné dějiny Polska. Bratislava 1965. s. 57

²⁰⁵ Klaus KEISER– Christoph. K. NEUMANN. Dějiny Turecka. s. 96–97.

²⁰⁶ Viz. Například Ladislav BAREŠ – Rudolf VESELÝ – Eduard GOMBÁR. Dějiny Egypta. Praha 2009.

²⁰⁷ Alan PALMER. Úpadek a pád Osmanské říše. Praha 1996. s.27.

Vlivem přesměrování části obchodních cest mimo středomoří a přílivem stříbra z Ameriky, docházelo k znehodnocování osmanské měny, což ještě zhoršovalo to, že janičáři si vynutili, aby při každém nástupu nového panovníka dostali velkou částku v hotovosti.²⁰⁸ Přesto říše prokázala během 17.století vojenskou sílu, vnitřní stabilitu a odolnost vůči krizím.²⁰⁹ Ani v Osmanské říši nebyla situace panovníka ideální. Od roku 1603 a nástupu Ahmeda I. se přistoupilo k zavírání princů do „Zlaté klece“, což sice znamenalo, že zmizela tradice povraždit při nástupu na trůn všechny bratry,²¹⁰ ale na druhou stranu se sultány stávali chlapci nebo mladíci s pochybným vzděláním a s nulovými zkušenostmi s reálným světem, správou státu nebo armádou. Celkově vzrůstal vliv harému, čímž se z něj stávalo další mocenské centrum vedle Porty. Největší vliv na panovníka měla většinou jeho matka, která také vládla harému. Sultánové nebyli loutky ani svých matek, ani svých velkovezírů, jen na svou roli byli připravováni o dost hůře, než bylo dříve zvykem.

V období let 1618–1621 proti sobě stáli Zikmund III. Vasa, zkušený panovník, který již musel překousnout nejednu hořkou pilulku, a mladičkový, ambiciózní Osman II., který se stal vládcem v roce 1618. Pouze v polském prepisu se dochoval list Osmana II. Zikmundovi III. datovaný někdy na přelomu května a června,²¹¹ ve kterém si výslovně stěžuje na „lotrostwa kozackiego“.²¹² V dopise prakticky vymezuje seznam požadavků, za kterých bude mezi oběma zeměmi mír. Nejčastěji skloňuje nutnost zabránit v řádění kozáků, ochranu kupců obou stran před novým mýtem i rekvírování koní, vzájemnou náhradu případných škod.

Nezapomíná ani na Sedmihradsko, jelikož žádá, aby na Bethlena nebylo útočeno. Informuje polského krále, že v tom smyslu instruoval i krymského chána.²¹³ Celkově je dopis laděný jako poměrně rozhořčené varování, ale zdá se, že v této fázi řešení sporů je z něj spíše vidět pokus vyřešit vše diplomaticky, jelikož neobsahuje žádná nesplnitelná ultimáta a v podstatě přiznává, že k „přešlapům“ může docházet i ze strany Tatarů nebo osmanských úředníků. S datem 2.prosince 1619 je dochován (pouze v podobě opisů, nikoliv originál) latinský dokument potvrzující mír s osmanskou stranou. Respektuje požadavky nastíněné v předchozím dopisu Osmana II. s výjimkou toho, že v něm chybí jakákoliv zmínka o

²⁰⁸ Klaus KEISER– Christoph. K. NEUMANN. Dějiny Turecka. s. 108.

²⁰⁹ Tamtéž. s. 91.

²¹⁰ Tamtéž. s. 94–5.

²¹¹ Dokument obsahuje dvojí dataci, použitá data se zdá nejsou shodné, k chybě nejspíš došlo díky tomu, že islámský kalendář je lunární.

²¹² Darius KOŁODZIEJCZYK. Ottoman-polish diplomatic relations. Leiden 2000. s. 355.

²¹³ Tamtéž. s. 354–62.

Sedmíhradsku, naopak se zde opakovaně hovoří o Moldavsku a Valašsku.²¹⁴

Hlavním zájmem Zikmunda bylo udržet mír. Poslední věcí, kterou si přál, byla válka s Osmanskou říší, krátce poté co ukončil vleklý konflikt s Moskvou. Navíc byl ve svém rozhodování silně svázaný názory svých stavů. Osman naproti tomu byl absolutistický panovník. Formálně neexistoval nikdo, kdo by mohl hrát podobnou roli jako sněm. I velkovezír byl pouhým sultánovým služebníkem. V praxi bylo otázkou, jak si dokázal daný sultán podobnou roli prosadit vůči Portě, a co hůř, vůči janičářům, kteří si postupně zvykli své požadavky prosazovat poměrně nevybíravě. Osman II. v určitém rozporu s tím, co jsem uvedla výše, se zdá jako přes svůj velmi mladý věk jako výrazná cílevědomá osobnost, neochotná dodržovat zavedené pořádky. Plánoval podniknout pouť do Mekky, což nikdy žádný sultán neudělal, oženil se, což bylo také krajně neobvyklé, a hlavně hodlal se vypořádat s janičáry. To bylo něco o se snažila řada následujících sultánů bez úspěchu až do roku 1826, kdy sultán Mahmud II. janičáry rozpustil a velkou část z nich nechal popravit. Mnozí z těch, kteří to zkusili, za to zaplatili životem. Kromě toho, že během tažení proti Polsku byl na janičáře velmi tvrdý, měl sklony chodit po nocích ve městě v přestrojení a neváhal janičáře tvrdě potrestat, pokud je přistihl při pití nebo s prostitutkami.²¹⁵ Za své krátké vlády se pokoušel i o politické reformy. Snažil se snížit vliv uláma²¹⁶ a využívat cizinců v armádě, i ve správě říše.²¹⁷ Čím si proti sobě popudil dvě velmi mocné skupiny obyvatel.

Pro odpověď na otázky pokládané v této práci je nejdůležitější Osmanův postoj k vznikajícímu sporu mezi oběma zeměmi, jelikož přijal zcela nekompromisní stanovisko a rozhodl se jej řešit mečem. Z tažení proti Polsku udělal osobní záležitost, jelikož se jej rozhodl zúčastnit. Ještě o sto let dříve bylo naprosto běžné, že sultán stál v čele své armády, ale v této době, to už tak nebylo. Dosti neuspokojivý výsledek tažení byl nespíš jeden z důvodů, které mladého sultána stály život. Této souvislosti si všímá ve svých Pamětech i Vilém Slavata.²¹⁸ Určitým paradoxem je, že mrtvý Osman se stal velmi populárním, takže se vše otočilo proti povstalcům a jejich vůdce byl uškrcen na stejném místě jako sultán.²¹⁹

²¹⁴ Darius KOŁODZIEJCZYK. *Ottoman-polish diplomatic relations*. s. 369–375.

²¹⁵ Klaus KEISER– Christoph. K. NEUMANN. *Dějiny Turecka*. s. 98.

²¹⁶ Náboženští učenci, mají právo vydávat fatwy – právní dobrozdání.

²¹⁷ Antony BLACK. *The history of Islamic political thought*. Edinburgh 2010. s. 257.

²¹⁸ Vilém SLAVATA Z CHLUMU A KOŠUMBERKA. *Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka*. ed. Josef Jireček. Praha 1868. s. 244–5.

²¹⁹ Klaus KEISER– Christoph. K. NEUMANN. *Dějiny Turecka*. s. 98.

Napjaté situace mezi Osmanskou říší a Polským královstvem trvala od druhé poloviny 16. století. Zásadním problémem se to ale stalo až po roce 1595, kde se Osmanská říše rozhodla začít území přetvářet ve standardní sandžak.²²⁰ V letech 1606 až 1617 proběhla řada vzájemných přepadů, ze kterých vyčnívá střet z roku 1612, kdy bylo u Bílé Cerkve, osvobozena řada polských zajatců,²²¹ za což Osmanské říše vyhrožovala odvetou. Přestože Polsko jako takové si vojenský střet s dalším ze svých sousedů nepřálo a nejspíše si jej nemohlo ani dovolit, tak to byly zejména aktivity ze strany polských poddaných, kteří stáli za zhoršováním situace. Také z osmanského území byly podnikány útoky na Polsko, evidentně ne v takové míře, aby se kvůli nim, byť jen uvažovalo o válce. Situace eskalovala v roce 1617, kdy došlo k osmanskému vpádu. Krizi se však povedlo zažehnat a dojednat smír. O pouhé dva roky později se Polsko cítilo natolik silné, že se, byť v omezené míře, rozhodlo intervenovat ve prospěch Ferdinanda II. Situace znovu vygradovala během léta 1620 vinou kozáckých útoků na osmanská území v Černomoří, které se mladý osmanský sultán odmítal nechat líbit a rozhodl se k válce. Ještě téhož roku došlo k přesunu poměrně značných vojenských sil k polským hranicím a během září došlo k bitvě u Cecory, které pro Polsko dopadla velmi zle.²²² V ten samý rok se proti osmanské nadvládě vzbouřil moldavský hospodář Grazziani,²²³ což by nejspíše samo o sobě nejspíš přinutilo Portu k zásahu v oblasti.

Ve strategickém uvažování Porty měl své místo jak Gábor Bethlen, tak Fridrich Falcký. Porta už věděla, že Bethlen nebude ochotný v roli věrného poskoka zaútočit na svého křesťanského souseda po osmanském boku, také musela vědět, že Zikmund III. Vasa a Ferdinand II. jsou spojenci a rodina. Pokračování povstání Portě proto bylo velmi vhodné. V první řadě vázalo habsburské síly, které ani při nejlepší možné vůli nemohli být schopné za takového stavu pomoci Polsku. Za druhé tu byl potenciál výrazně oslabit Habsburky tím, že by mohli ztratit větší či menší část území. Dále by tu mohli existovat dva panovníci, kteří by Osmanské říši museli být velmi vděční, takže by tu byla možnost dotlačit je k různým ústupkům. O tom, že nějakým takovým způsobem myšlenky Porty skutečně ubíraly, svědčí skutečnost, že Osmanská říše byla ochotna část jednotek určených na tažení proti Polsku vyčlenit na pomoc českým stavům. Samozřejmě dnes už nikdo nezjistí, jestli by svým slovům dostáli, ale faktem je, že Bethlen v pozdějším období skutečně pomoc osmanských jednotek měl.

²²⁰ Ilona CZAMAŇSKA. *Between Poland and The Ottoman empire. The political and juridical status od Moldavia in the 15th–18th century.* s. 190.

²²¹ Marcell KOSMANI. *Dějiny Polska.* s. 143.

²²² Josef MACŮREK. *České povstání r. 1618–1620.* s. 119.

²²³ Darius KOŁODZIEJCZYK. *Ottoman-polish diplomatic relations.* s. 130.

Válka mezi Polským královstvím a Osmanskou říší probíhala v letech 1620–21. Někdy je uváděna jako pomsta za Bílou Cerkvi. Po celou dobu válku měla Osmanská říše početní převahu. V bitvě u Cecory (18. – 20. září 1620) se střetl Iskander paša v čele 50tisícové armády s poloviční polskou armádou. Nejenže polská armáda prohrála, ale přišla v boji i o svého velitele.²²⁴ V této situaci byl během listopadu – prosince svolán sněm, kde byl král silně kritizován za své angažmá v potlačování českého povstání a spolupráci s Habsburky. Sněm se také usnesl, že jediná válka, která přichází do úvahy je proti Turkům.²²⁵ Polsku se podařilo postavit 60 000 armádu, která kladla u Chotimi odpor znovu dvojnásobně silné osmanské přesile.²²⁶ Poláky ubránilo zejména velké štěstí, protože se nezachránili svým vojenským uměním, ale tím, že osmanskou armádu zastavily nemoci a zásobovací obtíže. Ohrožena byla i Varšava. Přestože válka skončila bez vítěze, dá se považovat za vítěznou pro Polsko, jelikož do ní vstupovalo s cílem se ubránit, což se i povedlo. Naopak Osmanská říše měla velké územní ambice, početní převahu, tažení se účastnil sultán i velkovezír, a přesto výsledek velmi hubený. Mírová smlouva²²⁷ se v podstatě nesla v intencích dopisu mezi Osmanem II.²²⁸ a Zikmundem III. z roku 1619. Obě strany se zavázaly, že zabrání loupežným nájezdům.²²⁹ Polský král se také formálně vzdal nároků na Moldavsko a Valašsko, ale moc se tím neřídil.²³⁰ Definitivní tečku za polskými pokusy získat zpět vliv v Moldavsku učinil válečný konflikt v sedmdesátých letech 17.století.²³¹

²²⁴ Marcel Kosmani. Dějiny Polska. s. 144.

²²⁵ Josef MACŮREK. České povstání r. 1618–1620. s. 113–4.

²²⁶ Marcel Kosmani. Dějiny Polska. s. 144–5.

²²⁷ Darius KOŁODZIEJCZYK. Ottoman-polish diplomatic relations. s. 376–8.

²²⁸ Tamtéž. s. 355–62.

²²⁹ Marcell KOSMANI. Dějiny Polska. Praha 2011. s. 143–5.

²³⁰ Ilona CZAMAŃSKA. Between Poland and The Ottoman empire. The political and juridical status od Moldavia in the 15th–18th century. s. 191.

²³¹ Miloš ŘEZNÍK. Raně novověká Rzeczpolita. s. 213.

3. Klubičko se rozmotává

3.I. Postavení českých stavů

Jedním z prvních kroků, které čeští stavové po propuknutí českého stavovského povstání podnikli bylo, že se pokusili navázat kontakt s uherskými stavy. Na první dopisy nepřišla odpověď a o dalším osudu samotných posílů se nic nevědělo. Nakonec byl vybrán Jan Jessenius, aby se vypravil do Bratislavy a pokusil se promluvit na sněmu před uherskými stavy, aby jim předložil českou věc. Jeho úkolem bylo získat jejich podporu a pokusit se zabránit přijetí Ferdinanda II. za krále uherského. Vyrazil 21. června 1618,²³² byl sice přátelsky přijat a s mnohými šlechtici se soukromě sešel, ale promluvit na sněmu mu dovoleno nebylo. Po příjezdu Ferdinanda začalo být zřejmé, že neuspěje, a jelikož se včas nerozhodl odjet zpátky do Prahy, byl zatčen a odvezen do Vídně, kde ve vězení setrval až do prosince. Teprve v lednu 1619 mu bylo umožněno vydat se zpět do Prahy.²³³ Jeho mise byla tedy neúspěšná, ale ani Habsburkové neměli příliš důvodů k radosti, protože sněm sice uznal Ferdinanda králem, ale odmítl se zapojit do vojenského řešení povstání. Místo toho chtěl hrát roli prostředníka. Ferdinand nakonec sněm rozpustil.²³⁴

Představa vlády silně katolicky založeného Ferdinanda se nezamlouvala jen českým stavům, ale také rakouským a slezským. Moravané poměrně dlouho své připojení k povstání odkládali díky vlivu Karla staršího ze Žerotína. Ten přes své přátelství s Budovcem a jeho naléhání na to, aby změnil názor, dělal vše proto, aby se moravské stavy do povstání nezapojili.²³⁵ Žerotín byl velmi dobře zpraven o mezinárodní situaci a bylo mu zřejmé, že předpokládaná pomoc od Anglie, Nizozemských provincií nebo Protestantské unie s velkou pravděpodobností nedorazí. Navíc náboženská situace na Moravě nebyla zdaleka tak vyhrocená jako v Čechách. Situace se změnila až poté, co byl proveden převrat a Žerotín skončil v domácím vězení.²³⁶ Ani ve Slezsku nebylo jasné, na čí stranu se přikloní. Významnou roli hrálo, že vřatislavským biskupem byl Karel Habsburský. Nakonec však zvítězila protihabsburská strana vedená Janem Jiřím Krnovským.²³⁷ Rakouské stavy zpočátku spíše vyčkávaly, hornorakouští stavové dokonce zakázali verbování do císařské armády na svém území a nepovolili její průchod do

²³² Skála ZE ZHOŘE. *Historie Česká*. ed. Josef Janáček. Praha 1984. s. 53.

²³³ Josef KOŘÁN. *Dějiny Čech a Moravy nové doby II.* 182–5.

²³⁴ Miloš POJAR. *Jindřich Matyáš Thurn*. s. 103–5.

²³⁵ Noemi REJCHRTOVÁ. *Václav Budovec z Budova*. Praha 1984. s. 131.

²³⁶ Jan RANDÁK a kol. *Osobnosti českých dějin*. s. 146.

²³⁷ Radek FUKALA. *Jan Jiří Krnovský*. s. 144–5.

Čech.²³⁸ Nakonec se stavy Dolních i Horních Rakous rozhodly otevřeně přidat na stranu povstání.²³⁹

Stavové se pokoušeli shánět pomoc, kde to šlo, ale jak již bylo nastíněno v předchozích kapitolách, Protestanská unie s nimi nechtěla mít nic společného, Nizozemské provincie se snažily pomáhat, jak to šlo, ale rozhodně to nestačilo a Jakub I. se vyjádřil zcela jednoznačně, přestože anglický parlament i veřejnost měla jiné stanovisko.²⁴⁰ To si ale stavové velmi dlouho odmítali přiznat. Zpočátku, prakticky až do zvolení Fridricha Falckého novým českým králem, se mohli spoléhat na podporu Savojska, jehož vládce poslal do Čech vojáky v čele s Mansfeldem. Když ale ztratil naději na zisk koruny, tak vojsko přestal vyplácet. Z Nizozemí do země proudili jak vojáci, tak peníze, a stejně jako Fridrichův vyslanec, se snažilo přesvědčit Jakuba I., aby svému zeti přece jen pomohl. Jediným výsledkem byl tichý souhlas anglického panovníka s verbováním dobrovolníků. Zároveň se od Fridricha veřejně distancoval a vyhrožoval mu vypovězením války, pokud se zvěsti o spojení s Turky ukáží jako pravdivé.²⁴¹ Fridrich se vlivem vpádů Polska do Slezska a na Moravu pokoušel obracet na východ – do Švédska a do Moskvy – bez úspěchu.²⁴²

Stavům se povedlo během roku 1619 získat jednoho silného spojence a tím byl kníže sedmihradský. Jeho desetitisícová armáda, kterou poslal stavům na pomoc výrazně vychýlila poměr sil ku prospěchu českým stavům, jenomže chronickým problémem tohoto spojení, a ve své podstatě celého povstání, byly peníze. Bethlen za svou pomoc požadoval od stavů 400 000 zlatých, které nikdy nedostal a neustále je upomínal. Dostal pouhých 100 000 zlatých, při odjezdu společného poselstva do Konstantinopole. Peníze ostatně nebyly problémem pouze spojení s ním, ale i případného spojení s Osmanskou říší, jelikož poselstvo muselo být vysláno s bohatými dary.²⁴³ Bethlen byl stavy vnímán jako velmi nespolehlivý společník díky svému napojení na Turky, což způsobovalo, že sami stavové neustále byli osočováni z toho, že s nimi jednájí, a také kvůli tomu, že v lednu 1620 uzavřel za zády svých spojenců mír s Ferdinandem. Tedy v době, kdy byla dokončována jednání o přistoupení Uher ke konfедераční dohodě. Na druhou stranu ani on ze svých spojenců nemohl být nadšený. Přes sliby a jeho reálnou účast v boji, žádné peníze do té doby nepřišly. Nebylo

²³⁸ Dušan UHLÍŘ. Drama Bílé hory. s. 32.

²³⁹ Marie KOLDINSKÁ. Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic. Praha 2004. s. 382.

²⁴⁰ Jaroslav MILLER. Falcký mýtus. Praha 2004. s. 104.

²⁴¹ Josef POLIŠENSKÝ. Anglie a Bílá hora. 125.

²⁴² Josef MACŮREK. České povstání r. 1618–1620. 95

²⁴³ Jaroslav ČECHURA. Zimní král aneb dobrodružství Fridricha Falckého. s. 207

možné se zcela divit, že byl ochoten dohodnout se s Ferdinandem, který mu odsouhlasil v podstatě vše, co chtěl. Zvláště ve chvíli, kdy měl špatné zprávy z Konstantinopole, potíže na hranicích s Polskem a spojence, který svou část dohody neplnil.

Někdy na jaře 1620 stavům muselo být jasné, že se předpokládané pomoci nedočkají, že jsou v tom prakticky sami. Jejich jediným spojencem zůstal Gábor Bethlen, který je právě v té době prakticky zradil. Tehdy se poprvé objevuje z jejich úst nápad, který v přechozích letech striktně zavrhovali,²⁴⁴ a to poslat poselstvo k osmanskému sultánovi. Bethlen také opakovaně žádal vyslání poselstvo k osmanskému sultánovu. Touto žádostí podmínil své pokračující spojení Fridrichu Falckému na sklonku roku 1619 a byla i jednou z podmínek vzniku konfедераční dohody. V tom, že se u A. Gindelyho objevuje názor, že Bethlen o tureckou pomoc vlastně moc nestál, se pravděpodobně odráží období zimy 1619/20, kdy byly jeho žádosti o pomoc adresované Portě poměrně jednoznačně odmítnuty. Navíc mu bylo zřejmé, že za vydatnější pomoc nejspíš bude muset znovu zaplatit nějakou tou pevností jako se to stalo již dříve, čemuž by se nejspíše rád vyhnul. Vzhledem k tomu, jak bývá popisováno chování žoldáků, tak nejspíše nikdo nechtěl mít na svém území cizí armádu.

Během ledna 1620 projednával český sněm konfедераční smlouvu,²⁴⁵ kterou 25. ledna uzavřely stavy všech zemí zapojených do protihabsburského povstání. V ní se zavazovaly k pravidelným příspěvkům na údržbu pohraničních pevností a vzájemné ochraně. V rámci smlouvy byla sice akcentována potřeba obrany proti tureckému nebezpečí, ale Bethlen i tehdy vznesl požadavek na vypravení poselstva k Portě.²⁴⁶ Sedmihradsko se ke konfederaci přidalo formálně až poté co byl 22. srpna Bethlen prohlášen uherským králem.²⁴⁷ V Historii České u popisu průběhu jednání na přelomu let 1619/1620 se popírá, že by snad stavové žádali osmanského sultána o pomoc proti císaři.²⁴⁸ Vzhledem k tomu, že to časově odpovídá období, kdy Bitter už pravděpodobně musel být na cestě k sultánovi by toto mohl být základ pro tvrzení, že stavové o Bitterově misi nevěděli, případně že jí nepřikládali žádný význam, v každém případě se k ní nechtěli hlásit.

²⁴⁴ Jaroslav ČECHURA. Zimní král aneb dobrodružství Fridricha Falckého. s. 207.

²⁴⁵ Josef LUKÁŠEK. Jáchym Ondřej hrabě Šlik. 177–8.

²⁴⁶ Josef KOŘÁN. Dějiny Čech a Moravy nové doby II. s. 468.

²⁴⁷ Tamtéž. s. 498.

²⁴⁸ Pavel SKÁLA ZE ZHOŘE. Historie Česká. ed. Josef Janáček. s. 218–22.

"...Tomu také bylo od hraběte odepřeno. A že je to tak pravda jest, jako co se na onen čas psalo o stavích Království českého, že jsou císaře tureckého žádali za pomoc proti císaři Matyášovi."

Během roku 1620 se začala projevovat převaha Ferdinandových vojsk, která byla dána zejména vydatnou podporou španělské rodové větve. Situace stavovského vojska byla čím dál horší. Válečné štěstí se od něj odvrátilo, kromě chronického problému s penězi a s tím spojené potíže s nevyplaceným žoldem a zásobovacími problémy, bylo nutné část vojsk držet u hranic s Polskem. Pokud už dorazila nějaká pomoc, nadělala téměř tolik škody jako užitku, ať už se jednalo o dobrovolníky z Anglie nebo uherské jednotky. Není se asi čemu divit, že se stavové jako tonoucí chytali stébla, které jim podával osmanský sultán.

3. II. Z Konstantinopole do Prahy a zase zpět

Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, výsledkem snažení sedmihradských poslů a Heinricha Bittera, byla audience u Osmana II., který rozhodl o vyslání Mehmeda Agy do Prahy za účelem prošetření skutečné situace na místě. Mehmed Aga sebou vezl dva dopisy, od sultána a velkovezíra Aliho paši. Bitter se na této cestě stal jeho průvodcem. Jejich cesta však nevedla úplně přímo, jelikož po cestě navštívili Gábora Bethlena a zúčastnili se sněmu v Bánské Bystrici.

Odtud se již vypravili přímo do Prahy v doprovodu uherských poslů, kteří měli za úkol připomenout přislíbený finanční příspěvek, což také udělali, když se jim dostalo audience u Fridricha Falckého den před Mehmedem Agou. Zároveň apelovali na co nejrychlejší odeslání poselstva k sultánovi.²⁴⁹ Podle Skály dorazilo osmanské poselstvo do Prahy někdy mezi 3. a 6. červnem. Ve stejnou dobu mělo v Praze pobývat i jakési francouzské poselstvo. Osmanská delegace byla tříčlenná, i uherská delegace byla poměrně skromná.²⁵⁰ Podle saského informátora měl být u audience kromě panovníka Václav Vilém z Roupova. K další audienci mělo dojít až v polovině měsíce.²⁵¹ Samotná audience proběhala velmi dobře. Fridrich Mehmeda Agu přátelsky přijal, osmanský posel měl prohlásit, že jej sultán vyslal zjistit skutečný stav věci v Českém království, a jelikož se přesvědčil o pravdivosti slov Fridrichova vyslance, rád by s ním sultán uzavřel obranný spolek. Fridrichovi byla přislíbena vojenská pomoc vyčleněním jednotek budínského paši, přičemž se poměrně dost liší údaje o velikosti dané pomoci, nejpravděpodobněji se jeví údaj o 12 až 16tisícovém vojsku, jelikož to odpovídá vojsku, které na pomoc vyslal Bethlen a zároveň si to 50tisícová osmanská armáda mohla dovolit, když polská armáda byla přibližně poloviční. Někteří autoři mluví o 400 000 osmanské armádě, ze které měla být vyčleněna 60 000 pomoc, což vypadá na velmi nadhodnocená čísla.²⁵² To vše mělo být dáno do kontextu připravovaného tažení proti Polsku. Podle Slavaty Mehmed Aga Fridricha ujistil, že si dále nemá s Poláky dělat starosti, že se jeho pán doslechl o problémech, které mu činí, že jemu samotnému dělají potíže, a že to tedy sám vyřídí.²⁵³ Dle Skály nabízel i finanční pomoc,²⁵⁴ což se nezdá, protože se o tom nikdo jiný

²⁴⁹ Antonín GINDELY. Dějiny českého povstání III. s. 119.

²⁵⁰ Skála ZE ZHOŘE. Historie Česká. ed. Josef Janáček. 1984. s. 282.

²⁵¹ Jaroslav ČECHURA. Zimní král aneb české dobrodružství Fridricha Falckého. s. 162.

²⁵² Herman FORST. Der türkische Gesandte in Prag 1620 und der Briefwechsel des Winterkönigs mit Sultan Osman II. s. 569.

²⁵³ Vilém SLAVATA Z CHLUMU A KOŠUMBERKA. Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka. ed. Josef Jireček. Praha 1868. s.

nezmiňuje, a finanční kondice Osmanské říše v této době měla do ideálu daleko.

V pamětech Viléma Slavaty se dochoval přepis dopisů, které sultán a jeho velkovezír zaslali do Prahy. Sultánův dopis je datovaný dubnem 1620, obsahují i islámskou dataci, ale v poněkud zvláštní podobě. Vyjadřuje v něm podporu stavům. Velkovezírův dopis je o něco konkrétnější. Žádá stavy o co nejrychlejší vyslání poselstva do Konstantinopole s co nejjasnějšími a kompletními instrukcemi, aby bylo možné bez průtahů uzavřít dohodu.²⁵⁵ Někdy se uvádí, že za ni bylo třeba zaplatit,²⁵⁶ ale dohoda hovořila o vysílání vzájemných darů každých pět let. Na základě toho, co bylo dojednáno ještě v Konstantinopoli, jediný, kdo měl vlastně něco platit, byl Bethlen v podobě odstoupení čtveřice pevností. Přestože byl právě Bethlen dlouhodobě napadán kvůli svým stykům s Turky, tato jednání nevyvolala nějakou zvláštní reakci, kromě toho, že se po Praze mělo šířit, že se Fridrich zavázal platit tribut Osmanské říši.²⁵⁷ Pravděpodobně tomu bylo proto, že si osoby věrné Habsburkům pobývající stále v Praze myslely, že se jedná o podfuk, ze strany Bethlena a jsou to pouze Uhři v tureckém oblečení.²⁵⁸ Shodou okolností v době jejich příjezdu odjíždělo poselstvo vedené Janem z Kölle k sultánovi, do jehož organizace se Mehmed Aga svými radami zapojil. Během svého pobytu si také prohlédl Prahu, přičemž mu průvodce dělal Václav Budovec z Budova.

Čeští stavové od 10. února jednali o možnosti vyslat poselstvo do Konstantinopole a vhodné osobě, která jej měla vést.²⁵⁹ Určitý problém představovalo, že se předpokládalo, že jej povede Budovec, ale ten tento úkol odmítl přijmout s poukazem na své stáří. I když údajně zpočátku nad možností, že by se této role zhostil, přemýšlel.²⁶⁰ Ani další osoby jako Thurn nebo Harant, kteří již Konstantinopol navštívili, se k účasti příliš neměly. Nakonec byl vybrán slezský rytíř Jan z Kölle, který byl ale žalostně jazykově nevybaven, a tak musel být Gábor Bethlen žádán, aby mu zajistil tlumočnický turečtiny, arabštiny, italského a slovanského jazyka, což dokladuje dopis Fridricha Falckého z června 1620.²⁶¹ Není zcela jasné, kdy se

246.

²⁵⁴ Skála ZE ZHOŘE. *Historie Česká*. ed. Josef Janáček. s. 283.

²⁵⁵ Vilém SLAVATA Z CHLUMU A KOŠUMBERKA. *Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka*. ed. Josef Jireček. Praha 1868. s. 242–3.

²⁵⁶ Brennan C. PURSELL. *The winter king*, Aldershot 2003. s. 112–113.

²⁵⁷ Antonín GINDELÝ. *Dějiny českého povstání III*. s. 122–3.

²⁵⁸ Tamtéž. s. 118.

²⁵⁹ Václav LÍVA. *Prameny k dějinám třicetileté války III*. s. 54.

²⁶⁰ Noemi REJCHRTOVÁ. *Václav Budovec z Budova*. s. 137.

²⁶¹ Národní archiv, Praha. STARÉ MILITARE. karton č. 30, inv. č. 23. Dopis Fridricha Falckého Kristiánovi z Anhaltu. 22.června 1620.

poselstvo vydalo na cestu, případně zda necestovalo po částech, jelikož bývá uváděno datum 3. června, ale dopis Fridricha Falckého Emerichu Thurzovi z 12. června mluví o tom, že se Jan z Kölle s dary vydá na cestu dalšího dne.²⁶² Dá se tedy předpokládat, že se na cestu vydalo někdy po 12. červnu a zastavilo se v Bánské Bystrici,²⁶³ kde tak nabíralo další zpoždění. Odtud Bethlen navrhoval, aby bylo vysláno v reprezentativnějším složení, aby v něm byli zastoupeny všechny stavy země Koruny české, což kvitoval i Mehmed Aga.²⁶⁴ V rámci tohoto doplnění se součástí poselstva stal i Samuel Ješín jako zástupce českých zemí. Fridrich jej informoval o tom, že se tak stalo na naléhání tureckého posla i Bethlena na doplnění poselstva.²⁶⁵ Vzhledem k finančním problémům stavů je nutné zmínit, že poselstvo sebou vezlo velmi bohaté dary a zároveň se povedlo shromáždit 100 000 zlatých na umoření alespoň části Bethlenových nároků.

Poselstvo zdárně pokračovalo na Bospor, ale branami města projelo až týden po osudné bitvě na Bílé hoře, o čemž přirozeně nemohli mít tušení. Při příjezdu do města se jim dostalo slavnostního přijetí se všemi poctami. Předali velkovézírovi listinu tvořícími podklad pro obraný spolek a žádající o pomoc. Velmi rychle se jim dostalo audience u sultána a jednání proběhla velice dobře. Záhy se povedlo uzavřít smlouvu upravující vzájemné vztahy. Pro Sedmihradsko se nic neměnilo, ostatní země měly každých pět let poslat dary, což by se dalo chápat jako výše zmiňovaný tribut, kdyby se sultán nezavázal k tomuž. Bohužel měli zjistit, že se namáhali marně, protože k dohodě došlo 19 dní po bitvě na Bílé hoře.²⁶⁶

²⁶² Národní archiv, Praha. STARÉ MILITARE. karton č. 30, inv. č. 23. Dopis Fridricha Falckého Emerichu Thurzovi. Praha 12.června 1620.

²⁶³ Antonín GINDELÝ. Dějiny českého povstání III. s. 137.

²⁶⁴ Václav LÍVA. Prameny k dějinám třicetileté války III. s. 68.

²⁶⁵ Národní archiv, Praha. STARÉ MILITARE. karton č. 30, inv. č. 23. Dopis Fridricha Falckého Samuelu Ješínovu. Praha 7.července 1620.

²⁶⁶ Antonín GINDELÝ. Dějiny českého povstání III. s. 137–9.

Závěr

Záměrem této práce bylo uvést kontakty Fridricha s Osmanem II. do širšího kontextu doby a osvětlit tím důvody, které je k této komunikaci vedly. Na jedné straně tu byl Fridrich Falcký, který musel během roku 1620 společně s českými stavy pohlédnout pravdě do očí, a to pro něj nebyla vůbec příjemné. Kromě Nizozemských provincií nikdo z těch, na koho se spoléhal mu nepřispěchal na pomoc, ani jeho tchán, ani Unie, které byl hlavou. Neměl se ostatně čemu divit, jelikož přinejmenším jeho tchán jej předem varoval. Zůstal mu jediný spojenec, osmanský vazal Gábor Bethlen, který jej prakticky zradil ve chvíli, kdy s ním podepisoval konfедераční dohodu, jelikož ve stejnou dobu uzavřel mír s Ferdinandem II. Spojenec, který svými vojáky během předchozího roku, obrátil vývoj bojů na stranu stavů. Gábor Bethlen, který vůči němu měl nemalé finanční požadavky, a který při každém jednání požadoval navázání diplomatických kontaktů s Portou, na které byl závislý. Již jen kvůli vytrvání tohoto spojence musel navázat jakýkoliv kontakt s Osmanskou říší. Během února 1620, tedy v době, kdy platil klid zbraní mezi Bethlenem a Ferdinandem II., si i čeští stavové začali uvědomovat, že jediný potencionální spojenec, který jim zbyl je sultán.

Na druhé straně stál přibližně šestnáctiletý Osman II., který ještě v zimě 1619 uzavíral mírovou smlouvu se Zikmundem III., která měla řešit útoky kozáků na jeho území. Ve stejné době k němu chodili stížnosti Gábora Bethlena na kozáky, kteří na něj útočili v Uhrách. To samo o sobě žádnou reakci nevyvolalo. Osmanské říši hrozila válka s Persií a jak její finanční, tak vojenská síla, již zdaleka nebyla taková jako o sto let dříve. Kozáci ale udělali chybu, znovu zaútočili na Černomoří a sultán se tentokrát rozhodl, že se nic diplomaticky řešit nebude. Osmanská říše začala s přípravami na válku s Polským královstvím. Do těchto příprav byla zahrnuta i Praha, kam se Osman rozhodl vyslat Mehmeda Agu. Možná se zdá nelogické chtít obětovat část armády, ale nezdá se nelogické, že si tímto chtěl krýt záda před případným habsburským zásahem ve prospěch Polska. Pokud bylo habsburské vojsko vázáno povstáním, nemohlo pomáhat Zikmundovi. Osmanské vojsko mělo nad polským dvojnásobnou přesilu, takže si mohlo dovolit část mužstva postrádat.

K dohodě mezi oběma došlo velice rychle a snadno a domnívám se, že pro Fridricha byla dohoda dosti výhodná, jelikož měl dostat vojenskou pomoc, kterou nutně potřeboval a jediné k čemu se zavazoval, bylo poslat každých pět let dar sultánovi, přičemž jej měl i od sultána dostat. Jediný, kterému smlouva přinášela problémy byl Bethlen, jelikož jeho Sedmihradsko se nutností platit tribut nezbavilo, a byť to nikde není výslovně zmíněno, nejspíše platila

původní dohoda z Konstantinopole, že by měl odstoupit říši jisté pevnosti.

To vše mohl pouze sledovat císařský vyslanec Ludvík z Mollartu, kterého do města na Bosporu vyslal ještě císař Matyáš, aby přiměl sultána zachovat mír. Přes poněkud zvláštní přijetí si až do jara 1620 nemusel dělat mnoho starostí, ale tehdy se pro něj vše začalo ve zlém obracet. Pozoroval značné vojenské přípravy, i když byl ujišťován, a to pravdivě, že se chystají na boj s kozáky, muselo to v něm vzbuzovat silné obavy, zvláště ve spojení s nátlakem Porty ohledně vydání pevnosti Vác. Situaci mu komplikoval i Ferdinand, jelikož od něj sedm měsíců nedostal ani peníze, ani instrukce.

Uprostřed mezi nimi stál Gábor Bethlen, sedmihradský kníže, který využil situace v Českém království, aby se stal pánem Uher, což se mu bez většího odporu na čas i podařilo. Jelikož byl na své místo dosazen za pomoc osmanských zbraní, bylo jeho postavení komplikované. Vždy se rozhodoval v zájmu svém, potažmo svého území. Již během roku 1619 navázal s českými stavy kontakty, kdy jim slíbil pomoc výměnou za finanční příspěvek. Stavové se sice k placení příliš neměli, ale on jim stejně pomohl. V listopadu 1619 musel čelit vpádu lisovčiků kvůli kterým se musel stáhnout od Vídně. Během ledna 1620 podepsal konfедераční smlouvu, ale ve stejné době podepsal mírovou dohodu s císařem. Tento jeho krok příliš nepomohl jeho důvěryhodnosti, ale na jeho obranu je nutno říct, že k tomuto kroku přistoupil ve chvíli, kdy měl z Konstantinopole špatné zprávy, navíc ani stavové se vůči němu nechovali úplně korektně, jelikož mu ze slíbené sumy nic nezaplatili. Bethlen při každé příležitosti žádal vyslání poselstva k sultánovi, a u každého, ke kterému skutečně došlo, asistoval. Důvodem proč na tom tak trval bylo, že byl na své místo dosazen osmanskými zbraněmi a nemohl si dovolit jednat bez souhlasu Porty.

Tím, kdo dal figurky do pohybu, byl nechtěně Zikmund III. Vasa, On sám byl poslední osobou, která by si přála začít válku s Osmanskou říší. Byť příliš nevěřím tomu, že by vpády lisovčiků do Uher byly důvodem, který by měl vést k válce, jak se domnívala polská šlechta, kozácké nájezdy na Černomoří k ní stačily. Až v této době se mění postoj sultána, jak k sedmihradským žádostem o pomoc, tak Heinrichu Bitterovi, který na svou audienci čekal několik měsíců. Věci se dali velmi rychle do pohybu a vše směřovalo k válce, ve které Polské království tahalo za kratší část provazu.

Součástí těchto válečných příprav bylo i poselstvo do Prahy a navázání spojení s Fridrichem Falckým, jak si všimá i Vilém Slavata ve svých Pamětech. Nikde se neuvádí, co

si Osmanská říše od tohoto kroku slibovala, zdá se však pravděpodobné, že se pokoušela Polsko odříznout od spojenců.

Seznam použité literatury

Monografie:

Arnold, Stanislav –Żychowski, Marian. *Stručné dějiny Polska*. Bratislava 1965.

Black, Antony. *The history of Islamic political thought*. Edinburgh 2010.

Gombár, Eduard. *Dějiny mezinárodních vztahů I*. Praha 2019.

Hitzel, Frédéric. *Osmanská říše*. Praha 2005.

Felczak, Waclaw – Fischinger, Andrzej. *Polska – Węgry*. Varšava 1979.

Friedl, Jiří (eds.). *Dějiny Polska*. Praha 2017.

Fukala, Radek. *Jan Jiří Krnovský*. České Budějovice 2005.

Čechura, Jaroslav. *Zimní král aneb dobrodružství Fridricha Falckého*. Praha 2014.

Dangl, Vojtěch. *Bethlen proti Habsburkům*. Praha 1992.

Kosman, Marcell. *Dějiny Polska*. Praha 2011.

Kořán, Josef. *Dějiny Čech a Moravy nové doby II*. Praha 1940.

Koudelka, Ivo. *Zimní král*. Praha 2010.

Gindely, Antonín. *Dějiny českého povstání II–III*. Praha 1878.

Chaline, Olivier. *Bílá hora*. Praha 2013.

Janáček, Josef. *Rudolf II a jeho doba*. Praha 2014.

Janáček, Josef. *Ženy české renesance*. Praha 1996.

Keiser, Klaus – Neuman, Christoph. K. *Dějiny Turecka*. Praha 2010.

Koldinská, Marie. *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic*. Praha 2004.

Kovařík, Jiří. *Boje o trůny*. Třebíč 2018.

László, Nagy. *Hajduci*. Brno 2002.

- Macůrek, Josef. *České povstání r. 1618–1620*. Brno 1937.
- Miller, Jaroslav. *Falcký mýtus*. Praha 2004.
- Müller, Helmut M. (eds.). *Dějiny Německa*. Praha 1999
- Palmer, Alan. *Úpadek a pád Osmanské říše*. Praha 1996
- Pirický, Gustav. *Turecko*. Praha 2006.
- Pitro, Martin – Vokáč, Petr. *Průvodce třicetiletou válkou*. Praha 2018.
- Pojar, Miloš. *Jindřich Matyáš Thurn*. Praha 1998.
- Polišenský, Josef. *Anglie a Bílá hora*. Praha 1949.
- Polišenský, Josef. *Nizozemská politika a Bílá hora*. Praha 1958.
- Pražáková, Kateřina. *Obraz Polsko-litevského státu a Ruska ve zpravodajství české šlechty (1450–1618)*. České Budějovice 2015.
- Pursell, Brennan C. *The winter king*. Aldershot 2003.
- Rejchrtová, Noemi. *Václav Budovec z Budova*. Praha 1984.
- Tauer, Felix. *Svět islámu*. Praha 1984.
- Lukášek, Josef. *Jáchym Ondřej hrabě Šlik*. Praha 1913.
- Uhlíř, Dušan. *Drama Bílé hory*. Brno 2017.
- Sborníky:**
- Ryantová, Marie – Vorel, Petr. *Čeští králové*. Praha 2008.
- Bůžek, Václav – Smíšek, Rostislav. *Habsburkové*. Praha 2017.
- Kauz, Ratph – Rota, Giorgio – Niederkorn, Jan Paul (fúsg.). *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im Mittleren Osten in der frühen Neuzeit*. Vídeň 2009.
- Nitu, Florentina. (eds.) *Turkey & Romania*. Istanbul 2016.

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická. 1959, roč. 8, č. C6.

Články:

Angyal, Dávid. *Gabriel Bethlen*. In: *Revue Historique*.sv.1.1928.

Hermann Forst. *Der türkische Gesandte in Prag 1620 und der Briefwechsel des Winterkönigs mit Sultan Osman II.* in: *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 16. 1895.

Hrubý, František. *Pohřební kázání o Jindř. Matyáši hr. z Thurnu*. In: *Český časopis historický*. 38.ročník, Praha 1932.

Kosáry, Dominic. *Gabriel Bethlen: Transylvania in the XVIIth Century*. In: *The Slavonic and East European Review*. 17.ročník. 1937.

Oborni, Terez. *Gábor Bethlen and the Treaty of Nagyszomba (1615)*. in: *Hungarian Historical Review* 2. no.4 2013.

Vydané prameny:

DEMBOŁĘCKI, Wojciech. *Pamiętniki o lissowczykach, czyli przewagi elearów polskich. 1619–1623: Z wiadomością o zyciu i pismach autora i z dodatkami*. Puławy 1830.

Skála ze Zhoře, Pavel. *Historie Česká*. ed. Josef Janáček. Praha 1984.

Slavata z Chlumu a Košumberka, Vilém. *Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka*. ed. Josef Jireček. Praha 1868

Kolodziejczyk, Darius. *Ottoman-polish diplomatic relations*. Leiden 2000.

Líva, Václav. *Prameny k dějinám třicetileté války III*. Praha 1951.

Vratislav z Mitrovic, Václav. *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. ed. Jiří Daňhelka. Praha 1950.

Archivní prameny:

Národní archiv, Praha.

Archiv české koruny, 1158–1935. [cit. 5.8. 2021] dostupný z WWW.:

<https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/fond?block=80>

15. ledna 1620. Uzavření spojení mezi vyslanci Fridricha Falckého a Gáborem Bethlenem a uherskými stavy.

12. května Praha. Výpis z desek zemských obsahující konfедераční dohodu.

Staré militare. karton č. 30, inv. č. 23.

12. června 1620. Praha. Dopis Fridricha Falckému Emerichu Thurzovi.

22. června 1620. Praha. Dopis Fridricha Falckému Kristiánovi z Anhaltu.

23. července 1620. Banská Bystrica. Smil z Hodějova nejvyšším úředníkům království českého.